

ISSN 2545-2096

DWUMIESIĘCZNIK

BIULETYN

INSTYTUTU BADAŃ ORMIAŃSKICH

1⁽⁶⁾
styczeń
luty
2019

OD REDAKCJI

Szanowni Państwo,

Mamy przyjemność oddać do Waszych rąk szósty już, a pierwszy w 2019 r. numer „Biuletynu Instytutu Badań Ormiańskich”. Staramy się w nim kontynuować tematykę rozpoczętą w poprzednim, związaną ze zmianami politycznymi jakie od maja (a właściwie od kwietnia) ubiegłego roku zachodzą w Armenii. Zamieszczamy fotoreportaż naszego redakcyjnego kolegi Krzysztofa Fedorowicza z wyborów parlamentarnych jakie odbyły się w grudniu 2018 r. w Armenii – takich zdjęć nie znajdziecie Państwo w Internecie. Informacje o tym w jaki sposób na świecie zostały przyjęte zmiany polityczne w Armenii znajdziecie Państwo w tekście Michała Patryka Sadłowskiego „Aksamitna rewolucja w Armenii: reakcje”. Przemiany systemu partyjnego w Armenii możecie Państwo zgłębić czytając pierwszą część rozpoczętego przez Pawła Nieczuję-Ostrowskiego cyklu poświęconego analizie partii politycznych funkcjonujących w Armenii. Redakcja rozpoczyna także nowy cykl artykułów poświęconych świętom państwowym i religijnym w Armenii. Do problematyki tej wprowadzają nas dwa teksty autorstwa Renaty Król-Mazur: „Święty na użytek państwa” i „Armeńska armia i jej święto”. Numer jak zwykle zamyka przegląd literatury o problematyce ormiańskiej. Mamy nadzieję, że lektura tekstów dostarczy Państwu nie tylko nowych informacji, ale także miłych wrażeń.

Redakcja

SPIS TREŚCI

OPRACOWANIA, OPINIE, BADANIA

- 3 Świąty na użytek państwa (Renata Król-Mazur)
- 8 Armeńska armia i jej święto (Renata Król-Mazur)
- 13 Partie polityczne Armenii. Część 1. Przemiany systemu partyjnego (Paweł Nieczuja-Ostrowski)
- 28 Relacja z okrągłego stołu pt. *Aksamitna rewolucja w Armenii: reakcje* (Michał Patryk Sadłowski)
- 31 Wybory parlamentarne w Armenii 2018 - fotoreportaż (Krzysztof Fedorowicz)
- 38 WYDARZENIA
- 41 PRZEGLĄD PUBLIKACJI

OPRACOWANIA, OPINIE, BADANIA

Renata Król-Mazur

ŚWIĘTY NA UŻYTEK PAŃSTWA

Co roku w czwartek poprzedzający Wielki Post w Armenii obchodzi się rocznice jednego z najważniejszych wydarzeń w historii tego państwa – bitwy między wojskami ormiańskimi a perskimi, jaka rozegrała się w 451 roku na równinie Awarajr (dzisiejszy Iran). Na cześć dowódcy prowadzącego wojska ormiańskie do boju, uroczystość tę nazywa się świętem św. Wartana¹. W tym roku obchodzono ją 28 lutego. Na blogach ormiańskich bardzo często możemy się spotkać ze stwierdzeniem, że „to święto jest jednym z naszych ulubionych świąt narodowych, ponieważ symbolizuje niezniszczalną moc naszej wiary”². Już samo to stwierdzenie wskazuje na jego religijny wymiar. Ormianie postrzegają sparapeta³ Wartana Mamikoniana (Վարդան Մամիկոնյան) jako symbol ich chrześcijańskiej tożsamości i bohatera narodowego.

Wartan Mamikonian był potomkiem wpływowego szlacheckiego rodu, który odegrał istotną rolę w życiu politycznym wczesnośredniowiecznej Armenii. Członkowie tego rodu rządili w regionie Taron (Տարոն), Sasun (Սասուն), Bagrewand (Բագրևանդ) i innych. Był wnukiem katolikosy Sahaka⁴ Partewa, który nakazał Mesropowi Masztocowi przetłumaczyć Biblię na język ormiański i jest zaliczany w poczet świętych Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego. Informacje o Wartanie Mamikonianie i bitwie pod Awarajr czerpiemy z dzieła wybitnego historiografa ormiańskiego z V w. Jęghisze (*O Wartanie i wojnie ormiańskiej*)⁵.

Po wiekach swojej świetności wielkie królestwo Armenii uległo rozpadowi i zostało w 387 roku podzielone pomiędzy Bizancjum i Persję. Ziemie zabrane przez Persów przez pewien okres zachowały swoją samodzielność – miały swojego króla oraz katolikosy. Niestety liczne intrygi i walki jakie rozegrały się pomiędzy głowami najważniejszych rodów ormiańskich przyczyniły się do likwidacji osobnego królestwa Armenii w 428 roku. Persowie przekształcili podporządkowany sobie obszar w prowincję Persarmenii i usiłowali przywrócić w niej dawną religię (zoroastryzm – mazdaizm)⁶.

Szach Persji z dynastii Sasanidów Jazdegard II wystosował w 449 roku dekret, w którym nakazał Ormianom przyjąć mazdaizm. Na wspólnym posiedzeniu rady duchowieństwa, książąt i ormiańskiej szlachty przyjęto decyzję o podjęciu oporu, a do władcy perskiego wystosowano list, w którym napisano m.in.: „Jednak powinienes z góry wiedzieć, że nie ma na ziemi mocy, która mogłaby zmusić nas do zmiany naszej religii, ponieważ nasze przymierze nie jest z człowiekiem, ale z Wszzechmocnym Bogiem”⁷.

¹ W językach ormiańskim (wschodnim i zachodnim) piszemy *Wardan*, ale wymawiamy *Wartan*.

² *Saint Vardanants Day*, 6 II 2012, Travel Armenia Blog, <https://barevarmenia.com/travelblog/vardanants/> (14 III 2019).

³ Sparapet (Սպարապետ) to dziedziczny tytuł wojskowy powstały najprawdopodobniej w II wieku p.n.e. Obecnie słowo to ma symboliczne znaczenie – jako Generalny Dowódca Sił Zbrojnych. W XX w. sparapetami byli też Garegin Nżdeh (Գարեգին Նժդեհ) i Wazgen Sargsjan (Վազգեն Սարգսյան).

⁴ W języku zachodnioormiańskim piszemy Sahag, ale wymawiamy Sahak.

⁵ Jęghisze, *History of Vardan and the Armenian War*, Harvard University Press, Cambridge 1982.

⁶ M. Zakrzewska-Dubasowa, *Historia Armenii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990, s. 47, 54-55.

⁷ *Armenian Church Councils*, Armenian Church. Mother See of Holy Etchmiadzin, <https://www.armenianchurch.org/index.jsp?sid=1&id=4094&pid=59&lng=en> (11 III 2019); H. Ohanyan, *Vartanantz*, "St.Vartan Voice. A Publication of St. Vartan Armenian Apostolic Church" III 2011, http://www.stvartanoakland.org/images/newsletters/March_2011_newsletter.pdf (11 III 2019).

Obraz przedstawiający Świętego Wartana przed bitwą na równinie Awarajr

(fot. źródło: Hay Dzayn,

https://haydzayn.com/en/page/Sowrb%20Vardanants%60%20zoravarneri%20ew%201036%20vkaneri%20hishatakowt%60yan%20or_42476)

Według Jeghisze dzień i noc przed bitwą Ormianie (do bitwy stanęło, wojsko, chłopci i kobiety – w tym żony i córki książąt) mieli spędzić na pobożnych modlitwach, którym przewodniczył katolikos Howsep I (późniejszy święty) oraz kapłan Gewond⁸, który ochrzcił wtedy tych, którzy jeszcze nie przystąpili do Kościoła ormiańskiego. W wygłoszonym kazaniu Gewond mówił o trwałym zjednoczeniu narodu ormiańskiego z Jezusem Chrystusem. Zapewniał, że niezależnie od tego, czy Ormianie wygrają wojnę, czy nie, zostali już nagrodzeni nagrodą, której nie można zabrać: życiem wiecznym w jedności z Bogiem w Jezusie Chrystusie. Przyjęto komunię świętą, a następnie ruszono do walki z następującym mottem na ustach: „świadomość śmierci jest śmiercią, zaś świadoma śmierć jest nieśmiertelnością”⁹. Ormianie, których było 66 000 stanęli naprzeciwko armii perskiej liczącej 220 000 ludzi. Do tej nierównej, heroicznej walki doszło 26 maja 451 roku¹⁰. Przytoczone przez Jeghisze kazanie Gewonda wyraźnie pokazuje, że motywem którym kierował się naród ormiański przystępując do walki, była obrona swojej wiary. Bitwa chociaż przegrana w sensie militarnym, przyniosła Ormianom jednak „moralne zwycięstwo”.

Ważną konsekwencją tej bitwy jest również to, iż w wyniku zaangażowania w wysiłek zbrojny Ormiański Kościół Apostolski nie był w stanie wysłać swoich delegatów na Sobór Chalcedoński, co poskutkowało niesłusznym oskarżeniem go o monoteizm i w konsekwencji utworzeniem odrębnego kościoła narodowego.

⁸ Po ormiańsku Ghewond (Գևոնդ).

⁹ E. L. Danielyan, *Hayk's spilit is immortal*, "Fundamental Armenology" 2016, nr I (3), (bez numeracji stron).

¹⁰ D. M. Lang, *Armenia kolebką cywilizacji*, przeł. T. Szafar, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1975, s. 160.

Opowieści o wydarzeniach pod Awarajr obiegły lotem błyskawicy wszystkie regiony Armenii – a Wartanidzi (bo tak nazywano poległych wojowników) uzyskali status męczenników religijnych i bohaterów narodowych. Perskie prześladowania, liczne aresztowania (nawet lojalnych szachowi urzędników ormiańskich) jak i egzekucje wielu duchownych przyczyniły się do wzrostu oporu Ormian. W ciągu następných 30 lat walki z Persami potwierdzili oni swoją wierność chrześcijaństwu. W 484 roku w traktacie pokojowym między Armenią a Persją podpisanym w Nwarsak, Ormianie uzyskali prawo do wolności religijnej i autonomię¹¹.

Wartan i jego 1036 towarzyszy broni, którzy polegli w bitwie pod Awarajr w obronie wiary i ojczyzny zostali zaliczeni w poczet świętych przez Ormiański Kościół Apostolski. Zalicza się do nich także św. Gewond wraz z kapłanami, którzy wraz z nim brali udział w bitwie pod Awarajr – stali się oni patronami kapłanów Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego. Dla Ormian wydarzenia, które rozegrały się pod Awarajr stały się pierwszą zbrojną obroną wiary, a Armenii przypisano rolę przedmurza chrześcijaństwa. W mentalności tego narodu obowiązek stania w obronie wiary jest jedną z cech tożsamości narodowej. Awarajr to bitwa-symbol, po który sięgano w wyniku zagrożenia wojną, obcą inwazją, czy też prześladowaniami ze strony innych. Do Wartana i jego towarzyszy nawiązywali późniejsi powstańcy i dowódcy ormiańscy walczący z różnymi wrogami, jak np. Dawid Bek (przywódca powstania przeciwko Persji z 1720 r.), Geworg Czawusz (przywódca powstania chłopów ormiańskich w Imperium Osmańskim w rejonie Taron¹²-Sasun od 1904 r. do 1907 r.), Andranik Ozanian (generał, bojownik o wyzwolenie spod panowania tureckiego, w czasie I wojny światowej stał na czele ormiańskich batalionów ochotniczych walczących u boku Rosji, prowadził walki z Turkami i Azerami), Aram Manukian (dowodził obroną Wan w kwietniu 1915 r., oraz przygotowaniem do odparcia armii tureckiej pod Sardarapatem, współtwórca I Republiki Armenii)¹³.

Wartan Mamikonian i bitwa pod Awarajr stali się częścią ormiańskiego mitu (mitologii patriotycznej). Nie sposób nie zgodzić się ze słowami Konrada Siekierskiego, że „mit potrzebuje mogił i poległych bohaterów: ta logika pozostaje aktualna zarówno dla polityki symboli uprawianej od zarania chrześcijaństwa, jak i postsocjalistycznego etnonacjonalizmu początku XXI wieku”¹⁴. Ten ostatni zaś jest coraz silniejszy w Armenii.

Wartan należy do najbardziej popularnych i najdłużej trwających symboli ormiańskich (kontekst zwycięstwa moralnego). Ze względu na ormiański kalendarz liturgiczny Kościół ustanowił święto świętego Wartana w czwartek przed Wielkim Postem a nie w dzień bitwy pod Awarajr. Święto miało wymiar czysto religijny. Ten symbol – pierwotnie postać religijna – został w późniejszym okresie zaadoptowany do potrzeb państwowych. W latach 40. XX wieku Deremik Demirczian stworzył swoje dwutomowe dzieło „Wartanidzi”¹⁵, w którym wojna z Persami może być odebrana jako analogia do rozgrywającej się wielkiej wojny ojczyźnianej. W czasach radzieckich (w okresie walki z religią, która w Armenii prowadzona była w bardzo brutalny sposób) państwo zezwalało tylko na świecki wymiar uroczystości, obchodzonej dokładnie w dniu bitwy pod Awarajr – w szkołach miały miejsce akademie z przemówieniami na cześć bohatera-obywatela. Św. Wartan przestał być świętym, a stał się Wartanem

¹¹ G. A. Boumoutian, *A concise history of the Armenian people (From Ancient Times to the Present)*, Mazda Publishers, Inc. Costa Mesa, California 2006, s. 60-61.

¹² We wschodnioormiańskim Taron (**Տարոն**), zaś w języku zachodnioormiańsku pisze się Daron a czyta Taron.

¹³ E. L. Danielyan, *Hayk's spilit is immortal*, „Fundamental Armenology” 2016, nr I (3), (bez numeracji stron).

¹⁴ K. Siekierski, *Spotkanie pod dębem. Dąb Wardana Mamikoniana i polityka symboli w dzisiejszej Armenii*, (w:) *Armenia: kultura współczesna w ujęciu antropologicznym*, red. L. Abrahamian, K. Siekierski, Wyd. DIG, National Academy of Sciences Republic of Armenia. Institute of Archaeology and Ethnography, Warszawa 2014, s. 114.

¹⁵ D. Demirczian, *Wartanidzi. Wojownicy Wartana Mamikoniana*, tłum. S. Ulaszek, Księgarnia Akademicka, T. I, Kraków 2014, t. II Kraków 2016.

Mamikonianem – człowiekiem posiadającym swoje imię i nazwisko i stał się przedmiotem badań naukowców: historyków, literaturoznawców, historyków sztuki. Władze zezwoliły także na postawienie w centrum Erywania pomnika Wartana Mamikoniana, przedstawiającego go jako rycerza w hełmie i z mieczem w dłoni siedzącego na koniu.

Odzyskanie przez Armenię niezależności politycznej w 1991 roku pozwoliło Ormiańskiemu Kościołowi Apostolskiemu na powrót do przestrzeni publicznej i stopniowe odzyskiwanie swojej pozycji w państwie. Armeńska elita polityczna zaczęła podnosić jego historyczne znaczenie i bronić jego praktyk, uważając je za ważną część tożsamości ormiańskiej. Przywrócono także stare święta, kultury, pamięć o postaciach wybitnych dla historii i kultury ormiańskiej, o których za czasów radzieckich nie wolno było wspominać. Zaczęto coraz mocniej wykorzystywać politykę symboli. Przestrzenie miejskie pełne były nowych nazw. Przywrócono także religijny wymiar święta św. Wartana – ulubionego świętego i bohatera ormiańskiego. Według Hajka Chaczatriana „w ormiańskim świecie jest sto dwadzieścia mogił związanych z imieniem Wartana Mamikoniana. Drzewa¹⁶ nazwane imieniem dowódcy można znaleźć we wszystkich rejonach Armenii”¹⁷. Zaczęto budować nowe kościoły pod jego wezwaniem oraz pomniki. Powrócono do obchodów dnia św. Wartana, w terminie obchodzonym przez Ormiański Kościół Apostolski. Zerwanie z radziecką przeszłością widoczne jest także w tym przypadku. Obchodom nadano wymiar religijny, ale władze państwowe silnie się w nie zaangażowały. Na razie święto to nie jest jeszcze świętem państwowym – aczkolwiek patrząc na współpracę Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego i władz państwowych można spodziewać się, że niedługo się nim stanie. Odbywające się od 2006 roku w stolicy Republiki Armenii uroczystości ku czci tego świętego są najlepszym przykładem potwierdzającym istnienie silnego sojuszu między państwem a Ormiańskim Kościołem Apostolskim.

Każdego roku w dzień św. Wartana w Erywaniu w południe, w czasie kiedy w miejscach pracy jest przerwa obiadowa, odbywa się niezwykła uroczystość. Bohater uroczystości na białym koniu prowadzi procesję idącą od kościoła Surb¹⁸ Zorawor (rozpoczyna się wiec od religijnej części i realizowana jest tu polityka kościelna mająca na celu zwiększenie popularności instytucji religijnych) ulicami centrum Erywania do pomnika wodza-bohatera, męczennika (obywatelskiego wymiaru symbolu, w którym realizowana jest polityka państwa). Po drodze nie ma przystanków, a postać św. Wartana prowadzi procesję w milczeniu. Uczestniczą w niej przedstawiciele hierarchii Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego, duchowieństwa, władz państwowych, armii, ugrupowań politycznych oraz rzesze obywateli. Państwo i kościół zostają niejako połączone w osobach idących obok siebie diakona trzymającego krzyż i żołnierza niosącego flagę narodową. Procesje zamykają grupy studentów i uczniów szkół (ilustrujących sceny wojenne), a także ogromne rzesze mieszkańców Erywania, którzy także niosą swoje transparenty ze stosownymi napisami¹⁹.

Socjologowie oraz antropolodzy kultury zwracają uwagę na napisy znajdujące się na transparentach niesionych przez wojskowych – one to bowiem wyznaczają wspólną rolę Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego i młodego państwa ormiańskiego. Mają one specyficzny styl i często odwołują się do źródeł historycznych. Obrazują one zjednoczenie religijne i etniczne narodu: „Jeden naród, jedna wiara, jeden Kościół”, czy też „Wartan i jego towarzysze wyznaczili świętą drogę naszych powinności”²⁰.

¹⁶ Drzewo dzięki swojej długowieczności i cyklowi wegetacyjnemu jest symbolem zarówno stałości i niezmienności, jak i przypomina o śmierci jako niezbędnym elemencie odrodzenia i kontynuacji życia. Sadzenie drzew jest więc jednym z najbardziej rozpowszechnionych sposobów upamiętniania ważnych wydarzeń i postaci.

¹⁷ Cyt. za: K. Siekierski, *op. cit.*, s. 111.

¹⁸ W języku wschodnioormiańskim jest Surb (Սուրբ), zaś w zachodnioormiańskim piszemy Surg, wymawiamy Surb.

¹⁹ A. Yeghizaryan, *Collective symbols in periods of transition. The feast of Vardanants in independent Armenia*, "Banber"- Bulletin of Yerevan University, "Sociology, Economics" 2013, s. 67-69.

²⁰ K. Siekierski, *op. cit.*, s. 114.

Określają one powinności armii armeńskiej – obrona przed religijnym pluralizmem oraz właściwa śmierć w obronie zagrożenia.

Władze państwowe szczególną wagę do obchodów święta przykładają w roku w którym w Armenii mają mieć miejsce wybory. W 2008 roku (przed wyborami prezydenckimi) władze kraju reprezentował Serż Sargsjan, a Kościoła ormiańskiego biskup diecezji ararackiej (uważanej za najważniejszą) Nawasard Keczojan²¹.

W tym roku święto św. Wartana i jego towarzyszy obchodzone było 28 lutego. Ormiański Kościół Apostolski rozpoczął je od uroczystości zorganizowanej wspólnie przez Teologiczne Seminarium Geworkian z Erywańskim Uniwersytetem Państwowym. Seminarium Geworkian uważane jest za najstarszy uniwersytet we współczesnej Armenii. W uroczystości uczestniczyli przedstawiciele katolickiego eczmiaadzyńskiego, studenci Seminarium Geworkian, studenci i uczniowie różnych placówek edukacyjnych, w tym i szkół wojskowych oraz przedstawiciele armii. Po odmówieniu modlitwy pańskiej i odegraniu hymnów Republiki Armenii i Seminarium Geworkiana wystąpił z przemówieniem ksiądz Garegin Hambarzumian. Zwrócił się on do zebranych z następującymi słowami: „Dzisiaj tożsamość narodowa może być czasami postrzegana jako fakt uzasadniony tradycją. Jednak historia naszego narodu uczy nas, że jesteśmy odpowiedzialni za heroizm naszych przodków. Odpowiedzialność ta sprawia, że Ormianie żyją wartościami chrześcijańskimi, które jasno określają najbardziej widoczne sposoby korzystania z praw człowieka i wolności, które są tak drogie współczesnemu młodemu człowiekowi. Pamiętajmy, że wojny odbywają się za pomocą broni, ale to ludzie wygrywają. Duch, który prowadzi ludzi i ich wyznawców prowadzi ich do zwycięstwa”. W obecności wszystkich zebranych przekazał gratulacje Ojca Świętego katolikosowi Gareginowi II z okazji jego święta²². Wykład na temat bitwy pod Awarajr i heroicznego wyczynu Wartana i jego towarzyszy wygłosił prof. Mikael Malkhasyan (czyt. Mikajel Malchasjan), wykładowca w Katedrze Historii Armenii Uniwersytetu Państwowego w Erywaniu. Następnie odbył się koncert pieśni religijnych i patriotycznych wykonywanych przez chór Seminarium Geworkiana i Uniwersytetu Państwowego w Erywaniu²³.

We wtorek przed świętem Wartanidów (a więc dwa dni wcześniej) obchodzone jest święto św. Gewonda, który stał się patronem księży Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego. W tym dniu główne uroczystości odbywają się w Świętym Eczmiadynie. Biorą w nim udział duchowni z różnych diecezji w tym także z diaspory, którzy odnawiają wtedy swoje śluby kapłańskie. W tym roku miały one miejsce w Centrum Młodzieży w Eczmiadynie. Po modlitwie i odnowieniu ślubów katolikos Garegin II podniósł do godności arcybiskupa biskupa diecezji Armawiru, biskupa diecezji Szirak i biskupa ormiańskiej diecezji południowej Rosji oraz nadał krzyże pectoralne²⁴ wybranym duchownym. Garegin II wyraził radość z przybycia 230 duchownych z ormiańskich diecezji całego świata, do których zwrócił się z następującymi słowami: „Dzisiaj nasz naród, duchowieństwo ormiańskie i nasz Kościół stoi w obronie swoich wartości narodowo-duchownych, będzie robił to tak długo dopóki nie zatrzymują się ataki na naszą narodową duchową tożsamość”. Katolikos wezwał do jedności w życiu publicznym. „Jest wiele wyzwania, a pokusy i próby XXI wieku również nie są mniej szkodliwe. Wszystko to powinno skłonić nas do większej czujności, aktywności i pracowitości w naszej służbie. Jesteśmy przekonani, że społeczeństwo mocno osadzone na

²¹ *Ibidem*.

²² *Event dedicated to St. Vardanants' Day in the Mother See of Holy Etchmiadzin*, The Armenian Church, Mother See of Holy Etchmiadzin, 28 II 2019, <https://www.armenianchurch.org/index.jsp?sid=3&nid=4020&y=2019&m=1&d=28> (18 III 2019).

²³ *Event dedicated to St. Vardanants' Day in the Mother See of Holy Etchmiadzin*, The Armenian Church, Mother See of Holy Etchmiadzin, 28 II 2019, <https://www.armenianchurch.org/index.jsp?sid=3&nid=4020&y=2019&m=1&d=28> (18 III 2019).

²⁴ Krzyże piersiowe - w tradycji kościołów wschodnich, a zwłaszcza greckiego, wskazują na pozycję duchownego.

wartościach duchowych jest w stanie budować życie duchowe”. Garegin wezwał duchownych do poświęcenia swojej posługi kapłańskiej dla narodu i dla Ojczyzny²⁵.

Ranga jaką nadano obchodom święta Wartana Mamikoniana dobitnie wskazuje, że w Armenii religia ma znacznie większe możliwości i skuteczność w rozwoju i promowaniu ideologii spójności narodowej niż państwo (siły świeckie). Poświadczeniem na to są słowa jednego z przedstawicieli Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego, które oddają powszechnie panujące w narodzie ormiańskim przekonanie: „Tajemnica św. Gewonta i jego towarzyszy jest wieczna. Towarzyszyła nam ona zawsze na ścieżkach naszej historii. Dzisiaj w XXI wieku jest ona gwarantem naszego istnienia i naszego zwycięstwa, jak to udowodniliśmy w końcu ubiegłego stulecia w Karabachu”²⁶.

Order Św. Wartana Mamikoniana

Jedno z najwyższych odznaczeń państwowych Republiki Armenii, przyznawane za wyjątkową odwagę wykazaną podczas wypełniania obowiązku wojskowego wobec ojczyzny, a także za wybitne usługi w budowaniu armii i dla wojskowego szkolenia bojowego.

(fot. źródło: The President of the Republic of Armenia, www.president.am)

Renata Król-Mazur

ARMEŃSKA ARMIA I JEJ ŚWIĘTO

Dzień Armii (Բախալի օր) to jedno z ważniejszych świąt państwowych obchodzonych w Armenii w dniu 28 stycznia. Poświęcone jest wszystkim tym, którzy zginęli w obronie ojczyzny oraz żołnierzom czynnie służącym w siłach zbrojnych. Dzień obchodów – 28 stycznia – wybrany został dla upamiętnienia dekreту *O Ministerstwie Obrony Republiki Armenii*, wydanego przez pierwszego prezydenta Armenii Lewona Ter-Petrosjana, w którym ogłosił on powstanie Ministerstwa Obrony Narodowej i Armeńskich Sił Zbrojnych (28 I 1992). Stało się to zaledwie kilka miesięcy po ogłoszeniu przez Armenię niepodległości, która we wrześniu roku poprzedniego opowiedziała się za wystąpieniem ze ZSRR. Za twórcę armeńskiej armii uważany jest Norat Ter-Grigorianc, który został szefem sztabu generalnego i pierwszym wiceministrem obrony w latach 1992–1995. Pierwszym ministrem obrony mianowany został Wazgen Sargsjan (5 XII 1991), bohater z Górskiego Karabachu. Należy jednak pamiętać, że obrony swojej ojczyzny Ormianie podjęli się już w latach 1988-1992, w czasie konfliktu z Azerbejdżanem o Górski Karabach. Powstanie

²⁵ *Awards Cremony of the Feast of St. Ghevond the Priest*, The Armenian Church Mother See of Holy Etchmiadzin, 26 II 2019, <https://www.armenianchurch.org/index.jsp?sid=3&nid=4017&y=2019&m=1&d=26> (18 III 2019).

²⁶ Cyt. za: K. Siekierski, *Współczesny dyskurs Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego*, „Pro Georgia. Journal of Kartvelological Studies” t. 15 (2007), s. 254. O roli czynnika religijnego w konflikcie o Górski Karabach szerzej zob: R. Król-Mazur, *Rola religii w konflikcie o Górski Karabach*, (w:) *Armenia. Dziedzictwo a współczesne kierunki przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, red. P. Nieczuja-Ostrowski, Poznań 2016, s. 241-271.

Armeńskich Sił Zbrojnych poprzedziło utworzenie w grudniu 1991 r. Państwowego Komitetu Obrony¹. Armeńska armia tworzona była w trzech etapach. Pierwszy trwał od lutego 1988 roku do maja 1992 roku – w tym okresie najważniejszym było zapewnienie bezpieczeństwa ludności Armenii i Górskiego Karabachu. Drugi przypadał na lata wojny z Azerbejdżanem o Górski Karabach (1992-1994). Trzeci etap, który rozpoczął się w czerwcu 1994 roku trwa do dziś. W tym czasie dokonano reorganizacji wojska, jego unowocześnienia (szkolenia oficerów, wzmocnienie dyscypliny wojskowej, inwestycje w przemysł zbrojeniowy) oraz zacieśnienia jego związków ze społeczeństwem. Służba wojskowa stała się obowiązkowa dla każdego młodego mężczyzny w wieku 18-27 lat i trwa dwa lata. Pobór do wojska przeprowadzany jest dwukrotnie w ciągu roku – zimą i latem.

Od momentu powstania Siły Zbrojne Republiki Armenii współpracują ze strukturami międzynarodowymi. Członkiem Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym Armenia została już 15 maja 1992 roku. Do dnia dzisiejszego współpraca wojskowa z Rosją odgrywa ogromną rolę. To właśnie Rosja jest najważniejszym strategicznym partnerem Armenii. Armia armeńska jest bardzo dobrze wyszkolona zarówno w placówkach krajowych: Instytut Wojsk Lotniczych, Instytut Wojskowy im. Vazgena Sargsyana, Wydział Medyczno-Wojskowy Państwowego Uniwersytetu Medycznego w Erywanii – jak i zagranicznych. Ponad 1500 żołnierzy przeszło specjalistyczne szkolenia w Rosji i Grecji. W 2004 roku Ministerstwo Obrony Armenii podpisało umowę o partnerstwie z Gwardią Narodową z Kansas. Natomiast w listopadzie 2015 roku podpisało plan współpracy wojskowej z Libanem. Żołnierze armii armeńskiej są cenieni za zaangażowanie w różnego rodzaju misje pokojowe. W 2004 roku jednostka wielkości plutonu weszła w skład greckiego batalionu pokojowego w Kosowie. Cztery lata później jednostka została rozbudowana. W 2004 roku 64-osobowy kontyngent (saperzy, wojska inżynieryjne, personel medyczny) wszedł w skład wielonarodowych sił w Iraku i znalazł się pod polskim dowództwem. Stacjonował tam cztery lata. Od 2010 roku armeńskie siły pokojowe przebywają w Afganistanie, gdzie służą pod niemieckim dowództwem. Od 26 listopada 2014 roku armeńscy żołnierze sił pokojowych są rozmieszczani w Libanie (w ramach kontyngentu włoskiego). Rok później znaleźli się w ramach misji monitorująco-pokojowej w Mali².

Dzień Armii jako święto państwowe obchodzony jest w Republice Armenii dopiero od 2001 roku, kiedy to kolejny prezydent Robert Koczarian podpisał ustawę *O świętach i dniach pamięci Republiki Armenii*³. Armia cieszy się stosunkowo dużym poparciem społeczeństwa i jego zaufaniem – przykładowo w 2017 roku 52% społeczeństwa darzyło ją pełnym zaufaniem, gdy tymczasem tylko 28 % Gruzinów okazało takie swojej armii⁴. Jest jedyną instytucją rządową, która ma takie poparcie i angażuje cały naród. Armia jest przede wszystkim symbolem bezpieczeństwa Ormian w Armenii i Górskim Karabachu, jak i przyszłości obu tych krajów. W społeczeństwie powszechne jest przekonanie wyrażone przez prezydenta Serża Sargsjana w czasie obchodów Dnia Armii w 2016 roku: „Siły Zbrojne Armenii stały się kamieniem węgielnym, który został położony u podstaw naszej państwowości”⁵.

¹ *Armenia celebrates 27th anniversary of national army* 28 I 2019, Panorama.am, <https://www.panorama.am/en/news/2019/01/28/Armenian-army-anniversary/2064689> (4 III 2019); *National Army Day 2019 in Armenia* 17 I 2019, LEVONTRAVEL, <https://www.levontravel.am/national-army-day-armenia/> (4 III 2019).

² *January 28 marks 27th anniversary of Armenian Armed Forces establishment* 28 I 2019, ARMENPRESS, <https://armenpress.am/eng/news/962182.html> (4 III 2019).

³ *Armenia celebrates 27th anniversary of national army* 28 I 2019, Panorama.am, <https://www.panorama.am/en/news/2019/01/28/Armenian-army-anniversary/2064689> (4 III 2019). Ustawa dostępna na <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=68010>

⁴ *TRUARMY: Trust – Army (%)*, Caucasus Barometer 2017, <https://caucasusbarometer.org/en/cb2017/TRUARMY/> (12 III 2019).

⁵ *Armenian National Army Day*, Office Holidays, <https://www.officeholidays.com/holidays/armenia/armenia-national-army-day> (4 III 2019).

Obchodzone bardzo uroczyście w Armenii Święto Armii składa się z kilku uroczystości. Z reguły rozpoczynane jest od ceremonii jaka ma miejsce na cmentarzu wojskowym Jerablur (Երաբլուր), gdzie znajdują się groby bohaterów narodowych i żołnierzy poległych w walkach o Górski Karabach. Hołd żołnierzom poległym w walce o wolność składają tam najwyżsi dostojnicy państwowi: prezydent, premier, minister obrony narodowej Republiki Armenii, szef sztabu generalnego, prezydent Górskiego Karabachu, Katolikos Wszystkich Ormian. Kwiaty składane są zwykle na grobach najbardziej znanych dowódców wojskowych – Andranika Ozaniana i Wazgena Sargsjana, a także na symbolicznym grobie żołnierzy zaginionych w akcji. W tegorocznych uroczystościach na cmentarzu wojskowym Jerablur wzięli udział premier Nikol Paszinian, prezydent Republiki Armenii Armen Sargsjan, prezydent Górskiego Karabachu Bako Sahakian, marszałek Zgromadzenia Narodowego Ararat Mirzoian, katolikos Garegin II, członkowie Rady Bezpieczeństwa Narodowego⁶.

Uroczystości na cmentarzu Jerablur z okazji Dnia Armii

(fot. źródło: www.primeminister.am)

Ponieważ żołnierze z Armenii przyczynili się do wywalczenia niepodległości Górskiego Karabachu – i nadal ją utrzymują, dlatego też władze tej republiki zawsze biorą udział w obchodach Dnia Armii w Republice Armenii. „Zwycięska armia ormiańska jest głównym gwarantem naszego bezpieczeństwa” – powiedział w wywiadzie prezydent Bako Sahakian. W piśmie do premiera Nikola Pasziniana z okazji święta armeńskiego wojska zaś napisał: „Zwycięska armia armeńska jest dumą naszego narodu, głównym gwarantem naszej wolności i bezpieczeństwa, jednym z kluczowych czynników utrzymania pokoju i stabilności w regionie. Chwała i cześć naszej bohaterskiej armii, wszystkim naszym

⁶ *Armenian, Artsakh leaders pay tribute to fallen soldiers on Army Day 28 I 2019*, Panorama.am 28 I 2019 <https://www.panorama.am/en/news/2019/01/28/Army-Day/2064681> (4 III 2019).

męczennikom, którzy poświęcili swoje życie dla wolności naszej ojczyzny, dzielnym żołnierzom, których niezachwiana wola, odwaga i bezinteresowność utrzymują granice naszej ojczyzny!”⁷.

W tym roku w mediach rozpętała się istna burza po wypowiedziach jakie udzielił mediom na cmentarzu Jerablur sekretarz Rady Bezpieczeństwa Górskiego Karabachu Witalij Balasarian. Wypowiedział się negatywnie o negocjacjach prowadzonych przez przywódców Republiki Armenii w sprawie Górskiego Karabachu oraz skrytykował działania organów śledczych podjęte przeciwko byłemu prezydentowi Robertowi Koczarianowi. Na postawiony Koczarianowi zarzut o defraudację pieniędzy państwowych odpowiedział oskarżeniem obywateli Armenii, że nie powinni do tego dopuścić. Witalij Balasarian należy do tych polityków, którzy nie pogodzili się ze zmianami politycznymi jakie zaszły w Armenii. Zwrócono uwagę, że takie wypowiedzi są niedopuszczalne, bowiem godzą w jedność Armenii i Górskiego Karabachu, zaś Balasarian i inni politycy karabascy powinni brać przykład z ormiańskich, którzy nigdy nie wyrażają publicznie opinii na temat wewnętrznych spraw Górskiego Karabachu. Ormian ubodła jednak szczególnie niestosowność miejsca, w którym Balasarian się wypowiedział⁸.

PRESS OFFICE OF THE
GOVERNMENT OF ARMENIA
www.gov.am

Uroczystości na cmentarzu Jerablur z okazji Dnia Armii

(fot. źródło: www.primeminister.am)

W czasie uroczystości zorganizowanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej, w której uczestniczą członkowie rządu, jak i Katolikos Wszystkich Ormian, minister awansuje oraz odznacza żołnierzy.

⁷ Artsakh president: “The victorious Armenian Army is the main guarantor of our security” 28 I 2019, Panorama.am, <https://www.panorama.am/en/news/2019/01/28/Artsakh-president-Armenian-Army/2064615> (5 III 2019).

⁸ The Spoilers of the Armenian Army Day, 28 I 2019, MASSIS POST, <https://massispost.com/2019/02/the-spoilers-of-the-armenian-army-day/> (4 III 2019).

Minister Obrony Narodowej Dawit Tonojan w swoim wystąpieniu obok podziękowania za poświęcenie żołnierzy, chwaleń ich za zaangażowanie i oddanie dla dobra ojczyzny, zwrócił uwagę także na ich bardzo wysokie morale. Podkreślił, że to właśnie ono jak i wartości, którymi kieruje się armia nie pozwoliło na wciągnięcie jej w rozgrywki polityczne i wykorzystanie w wydarzeniach jakie miały miejsce w związku z aksamitną rewolucją w Armenii. Dawit Tonojan zapewnił także, że armia będzie sprawiedliwie traktować w polityce awansów kobiety, traktując je na równi z mężczyznami⁹. Wszystkie uroczystości jakie w tym dniu mają miejsce z okazji święta armii armeńskiej odbywają się w obecności katolikososa, wyższej hierarchii duchownej oraz księży – symbole religijne przeplatają się z symbolami narodowymi¹⁰. Garegin II w swoim wystąpieniu z okazji święta wojska armeńskiego złożył życzenia żołnierzom zwracając się do nich z następującymi słowami. „W ten świąteczny dzień nasze serca przepełnione są poczuciem dumy, ponieważ nasza zwycięska, odważna armia chroni granice naszej ojczyzny. Dzień Armii jest przesłaniem dla całego narodu ormiańskiego, aby każdy wniósł wysiłek i wkład w rozwój Armenii i Górskiego Karabachu oraz naszą wizję narodowego przebudzenia. Nasze postępowanie patriotyczne ma kultywować pamięć bohaterów, którzy poświęcili swoje życie za ojczyznę”. Garegin II zapewnił o swojej modlitwie do Boga i błaganiach go o błogosławieństwo dla wszystkich żołnierzy. Zaznaczył jednak, że pokój i ład na świecie powinien być zapewniony jednak w sposób pokojowy¹¹.

Ważne podkreślenia jest to, iż nowe władze odchodzą od lansowanej przez poprzednią ekipę (od października 2016 roku do kwietnia 2018 roku) koncepcji „armii narodowej” jako strategii obronnej Republiki Armenii. Nowo mianowany sekretarz Ormiańskiej Rady Bezpieczeństwa Armen Grigorian w jednym ze swoich wywiadów wspominał, że zawsze miał negatywną opinię na temat koncepcji „armii narodowej” i że odpowiednio wyedukowane społeczeństwo nie potrzebuje takiej ideologii.

Z cieni cmentarza i ministerstwa uroczystości przenoszą się do centrum Erywania, gdzie odbywa się wielka parada wojskowa, na którą ściągają tłumy obserwatorów. Jest pokaz sprzętu wojskowego (można obejrzeć m.in. takie modele jak rosyjskie wyrzutnie rakietowe 9K58 Smiercz, rosyjskie Iskandery – umieszczone na platformie samochodowej taktyczno-balistyczne pociski stosowane do niszczenia ważnych celów lądowych), umiejętności nabytych przez żołnierzy, w tym i sztuk walki. W tym dniu mniejsza parada wojskowa odbywa się także w Giumri. Według ekspertów armia armeńska może być uważana za najbardziej efektywną w regionie i za gwaranta bezpieczeństwa.

Uroczystości jakie odbywają się w Armenii z okazji Dnia Armii są pokazywane i komentowane w diasporze – zwłaszcza amerykańskiej. Szczególną uwagę przykładają do tego ANCA (Armenian National Committee of America) – co widać po jej stronach internetowych¹².

Tegoroczne obchody Dnia Armii miasteczko Rind w prowincji Wajoc Dzor uczciło postawieniem na rynku największej ormiańskiej flagi, która została postawiona na wysokości 1425 metrów nad poziomem morza. Podczas uroczystości odsłonięto pamiątkowy obelisk.¹³

⁹ *Armenian Minister of Defence Davit Tonoyan's speech on the Armenian Army's 27th anniversary (January 28, 2019)*, Ministry of Defence of the Republic of Armenia, <http://www.mil.am/en/news/5895> (12 III 2019).

¹⁰ Zob. transmisję z wystąpieniem Ministra Obrony Narodowej Armenii Dawida Tonoyana, <http://www.mil.am/en/news/5895> (12 III 2019).

¹¹ *Message of his holiness Karekin II on armed forces day 28 I 2019*, Mother See of Holy Etchmiadzin, <https://www.armenianchurch.org/index.jsp?sid=3&nid=3989&y=2019&m=0&d=28> (14 III 2019).

¹² *25th Anniversary of Armenian Armed Forces Ceremony Held in Yerevan*, Armenian National Committee of America, <https://anca.org/25th-anniversary-of-armenian-armed-forces-ceremony-held-in-yerevan/> (15 III 2019).

¹³ *Largest national flag in Armenia is raised in Vayots Dzor 28 I 2019*, News.am <https://news.am/eng/news/493086.html> (17 III 2019).

Paweł Nieczuja-Ostrowski

PARTIE POLITYCZNE ARMENII

CZĘŚĆ 1. PRZEMIANY SYSTEMU PARTYJNEGO

Na początku lat 90. XX wieku, wraz z rozpadem ZSRR i ogłoszeniem niepodległości Armenii, w kraju tym rozpoczął się proces transformacji ustrojowej, który zakończył siedemdziesięcioletni okres hegemonii jednej partii i zapoczątkował budowę demokratycznego systemu wielopartyjnego. Od tego czasu na armeńskiej scenie politycznej pojawiły się dziesiątki partii i ruchów politycznych, a ona sama ulegała istotnym przemianom.

Pierwsze, częściowo wolne wybory parlamentarne odbyły się wiosną 1990 roku. Były one konfrontacją ruchu narodowo-demokratycznego, skupionego głównie wokół Ormiańskiego Ruchu Ogólnonarodowego (ORO), z rządzącą niepodzielnie już siódmą dekadę partią komunistyczną. Wybory odbyły się na zasadzie większościowej, w dwóch turach (20 maja i 3 czerwca), a o mandaty do Rady Najwyższej Armeńskiej SRR konkurowały osoby, nie zaś ugrupowania polityczne. Zakończyły się one sukcesem ORO, którego przywódca Lewon Ter-Petrosjan został przewodniczącym Rady Najwyższej¹. Jeszcze w 1990 roku doszło do politycznego rozdrobnienia 260-osobowego parlamentu. Obok dwóch głównych sił, to jest Komunistycznej Partii Armenii (KPA) i ORO, powstały inne frakcje (m.in. Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne (Dasznakcutiun) oraz grupy parlamentarne (m.in. Hanrapetutiun, tj. Republika). Rada Najwyższa rozpoczęła prace 20 lipca 1990 roku i zakończyła 15 maja 1995 roku².

Kształtujące się od końca lat 80. XX wieku ugrupowania polityczne zyskały możliwość formalizacji wraz z przyjęciem w lutym 1991 roku przez Radę Najwyższą ustawy o organizacjach społeczno-politycznych. Jeszcze w tym roku zostało zarejestrowanych 20 partii politycznych, zaś w 1995 roku partii tych było 35³.

W 1995 roku została przyjęta konstytucja Republiki Armenii, która w artykule 7. potwierdzała uznanie w kraju systemu wielopartyjnego i gwarantowała swobodę tworzenia partii politycznych. Wprowadzała ona także nowe regulacje dotyczące głównej instytucji państwa, będącej przestrzenią funkcjonowania partii, to jest parlamentu. Pozostał on jednoizbowy, jednak zyskał nazwę Zgromadzenie Narodowe (Azgajin žoghov). Jego kadencję skrócono do 4 lat, a liczbę deputowanych zmniejszono do 131. Konstytucja określała też, że deputowanym parlamentu może zostać obywatel Republiki Armenii, który ukończył 25 lat⁴.

5 lipca 1995 roku, wraz z referendum konstytucyjnym, odbyły się także pierwsze od uzyskania niepodległości wielopartyjne wybory do parlamentu. Przeprowadzono je według ordynacji wyborczej zmienionej w styczniu 1995 roku. Zmniejszała ona liczbę deputowanych do 190, w tym 150 wybieranych według formuły większościowej oraz 40 według proporcjonalnej. 9 lipca odbyła się druga tura

¹ Więcej o specyfice pierwszych wyborów i ich wynikach pisze K. Feodorowicz, *Transformacja ustrojowa w Armenii w latach 1991-2016*, Poznań 2017, s. 279-291.

² *The History of Armenian Parliaments*, the National Assembly of the Republic of Armenia, <http://www.parliament.am/parliament.php?id=parliament&lang=eng> (dostęp: 20.02.2019).

³ K. Fedorowicz, *Transformacja ustrojowa w Armenii...*, s. 311-313.

⁴ Constitution of the Republic of Armenia, https://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/law-library-files/Armenia_Constitution_1995_EN.pdf (dostęp: 20.02.2019).

głosowania w tych okręgach, gdzie wymagana większość nie została osiągnięta. W wyborach uczestniczyło 18 partii politycznych, zaś kandydaci 13 weszli do Zgromadzenia Narodowego. Najwięcej mandatów zdobył proprezydencki blok Republika, który tworzyło aż 6 partii⁵. W Zgromadzeniu Narodowym 1. kadencji działało 5 frakcji parlamentarnych: Hanrapetutiun (Republika), „Szamiram”, KPA, Narodowa Unia Demokratyczna, Unia Samostanowienia Narodowego oraz grupy deputowanych „Reformy” («Բարեփոխումներ») i „Jerkrpah”⁶.

Zwraca się jednak uwagę na szereg zarzutów co do faktycznej równości konkurencji wszystkich startujących sił politycznych. Ogólnie odmówiono rejestracji 10 partiom z powodów proceduralnych⁷. Wskazuje się zwłaszcza na delegalizację na pół roku przed wyborami partii Dasznakcutiun, będącej główną siłą opozycyjną wobec prezydenta Lewona Ter-Petrosjana i ORO. Zakaz jej funkcjonowania został zniesiony dopiero w 1998 roku przez nowego prezydenta, Roberta Koczariana.

U schyłku pierwszej dekady niepodległości wyróżniano, ze względu na pochodzenie, cztery główne grupy partii politycznych, to jest: 1) partie tradycyjne (*traditional parties*), które powstały na przełomie XIX i XX wieku i wówczas ukształtowały się ich ideologie, przede wszystkim: Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne (Dasznakcutiun), Socjaldemokratyczna Partia Hynczakian, Liberalno-Demokratyczna Partia Armenii (Ramkawar); 2) partie poniepodległościowe (*post-independence parties*), które utworzono w znacznej większości tuż po odzyskaniu niepodległości i wywodziły się z grup nieformalnych i dysydenckich powstających z potrzeby obrony praw człowieka i ochrony środowiska, takich na przykład jak: Ormiański Ruch Ogólnonarodowy, Narodowa Unia Demokratyczna, Unia Samostanowienia Narodowego; 3) odłamy Komunistycznej Partii ASRR (*Splits from the Communist Party of the Armenian Soviet Socialist Republic*), również powstałe po ogłoszeniu niepodległości, a będące jej ideowi kontynuatorami, jak na przykład Komunistyczna Partia Armenii; 4) nowopowstałe partie i sojusze, utworzone przed wyborami parlamentarnymi w 1999 roku, między innymi partia „Państwo Prawa”⁸.

5 lutego 1999 roku, w związku ze zbliżającymi się wyborami parlamentarnymi w zgodzie z postanowieniami konstytucji, przyjęto nową ordynację wyborczą. Już 23 marca wprowadzono do niej poprawki. Wybory, tym razem do 131-osobowego Zgromadzenia Narodowego, odbywały się, podobnie jak wcześniej w systemie mieszanym, to znaczy 75 deputowanych wybierano większością głosów w okręgach jednomandatowych, 56 deputowanych w formule proporcjonalnej w jednomandatowym okręgu obejmującym cały kraj, z list partyjnych. W wyborach 30 maja 1999 roku wzięło udział 15 partii i 6 sojuszy wyborczych. W ich wyniku w Zgromadzeniu Narodowym 2. kadencji większość zdobyły nowe ugrupowania, Republikańska Partia Armenii (RPA) i Ludowa Partia Armenii (LPA), startujące w koalicji „Jedność”. Same wybory zostały znacznie lepiej ocenione⁹.

Zamach jaki miał miejsce w parlamencie 27 października 1999 roku, w czasie którego zginęli liderzy obu partii opozycyjnych wobec prezydenta Roberta Koczariana, to jest RPA i LPA, doprowadził do dalszych

⁵ P. Nieczuja-Ostrowski, *Demokratyzacja w Armenii w kontekście wyborów parlamentarnych i prezydenckich*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2011, t. VIII, s. 99-100.

⁶ Members of the National Assembly of the Republic of Armenia First Convocation, the National Assembly of the Republic of Armenia, http://www.parliament.am/deputies.php?lang=eng&sel=factions&SubscribeEmail=&show_session=1 (dostęp: 20.02.2019); *The History of Armenian Parliaments...*

⁷ ARMENIA. *Parliamentary Chamber: Azgayin Joghov. ELECTIONS HELD IN 1995*, Inter-Parliamentary Union, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2013_95.htm (dostęp: 20.02.2019).

⁸ *Republic of Armenia Parliamentary Election 30 May 1999. Final Report*, Office for Democratic Institutions and Human Rights, <https://www.osce.org/odihr/elections/armenia/14203?download=true> s. 5 (dostęp: 20.02.2019).

⁹ P. Nieczuja-Ostrowski, *Demokratyzacja...*, s. 104.

przemian na scenie politycznej. Osłabiona opozycja uległa podziałom, w wyniku których RPA przekształciła się w partię pro prezydencką¹⁰. Od tego czasu, przez dwie dekady RPA pozostawała najsilniejszym ugrupowaniem parlamentarnym, stanowiąc zaplecze polityczne prezydentów, w pierw Roberta Koczariana, następnie Serża Sargsjana.

Rządy Roberta Koczariana otwierały nowy rozdział w systemie partyjnym Armenii, także ze względu na wprowadzone regulacje prawne dotyczące partii politycznych. W 2002 roku według danych Ministerstwa Sprawiedliwości było ich aż 126. Przyjęta 3 lipca 2002 roku ustawa o partiach politycznych określała, że partia nie może mieć mniej niż 200 członków i powinna mieć wydzielone oddziały w co najmniej jednej trzeciej regionów (marzów) Republiki Armenii, w tym w Erywaniu¹¹.

Wybory do Zgromadzenia Narodowego 3. kadencji odbyły się 25 maja 2003 roku. Do udziału w wyborach Centralna Komisja Wyborcza zakwalifikowała 17 partii i 4 bloki wyborcze, a łączna suma kandydatów wynosiła ponad 1000. Ustawowy próg 5 procent przekroczyło pięć partii i jeden blok wyborczy. Najwięcej miejsc w parlamencie zdobyła RPA (33) i „Państwo Prawa” (19). Mandaty zdobyły ponadto: Sojusz „Sprawiedliwość”, Dasznakcutiun, „Zgoda Narodowa”, Zjednoczona Partia Pracy. RPA, „Państwo Prawa” i Dasznakcutiun podpisały proprezydenckie memorandum koalicyjne¹².

W grudniu 2004 roku wprowadzono dalsze obostrzenia wobec partii politycznych. Został zwiększony wymóg dotyczący liczebności członków partii, tak że w ciągu pół roku od momentu rejestracji partia musiała posiadać przynajmniej 2000 członków (z czego w każdym regionie nie mniej niż 100), a ponadto terytorialne oddziały we wszystkich regionach kraju i Erywaniu¹³.

W 2005 roku zostały przyjęte w referendum narodowym poprawki do konstytucji. Regulowało ono także ustawę o referendum i ordynację wyborczą, a nowe zapisy m.in. wydłużyły kadencję Zgromadzenia Narodowego do 5 lat.

12 maja 2007 roku miały miejsce wybory do Zgromadzenia Narodowego 4. kadencji. Odbyły się w oparciu o nowe regulacje, między innymi zwiększające liczbę mandatów do uzyskania w wyborach proporcjonalnych w jednym okręgu ogólnokrajowym do 90, a zmniejszające liczbę mandatów pochodzących z wyborów większościowych w okręgach jednomandatowych do 41. Przygotowany przed wyborami przez Foundation for Civil and Social Development przewodnik wyborczy zawierał spis 75 partii politycznych działających w Armenii, sporządzony w oparciu o wykaz zarejestrowanych partii ministerstwa sprawiedliwości z 10 stycznia 2007 roku¹⁴.

Do startu w wyborach Centralna Komisja Wyborcza zakwalifikowała 22 partie i 1 blok wyborczy. W wyborach według formuły proporcjonalnej próg 5 procent przekroczyło 5 partii. Najwięcej deputowanych wprowadziła do parlamentu RPA (63), następnie w kolejności lokowały się „Kwitnąca Armenia”, Dasznakcutiun, „Państwo Prawa”, Partia Dziedzictwo, Partia „Sojusz”.

Po wyborach nowego prezydenta Armenii w 2008 roku, którym został Serż Sargsjan, ponownie zostało podpisane memorandum koalicyjne. Do poprzednich trzech partii dołączyła tym razem „Kwitnąca

¹⁰ K. Fedorowicz, *Transformacja ustrojowa w Armenii...*, s. 317.

¹¹ P. Nieczuja-Ostrowski, *Państwo i społeczeństwo wobec wyzwań i przemian współczesności* (w:) *Armenia: dziedzictwo a współczesne kierunki przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, pod red. P. Nieczuja-Ostrowskiego, Poznań 2016, s. 72.

¹² *Report on the 2003 Presidential and Parliamentary Elections in Armenia*, Commission on Security and Cooperation in Europe (CSCE), Washington 2004, s. 16.

¹³ P. Nieczuja-Ostrowski, *Państwo i społeczeństwo wobec wyzwań...*, s. 72.

¹⁴ *Political Parties of the Republic of Armenia. Directory 2007*, Foundation for Civil and Social Development, Yerevan 2007.

Armenia”. Jednak już w 2009 roku wystąpiła z kolacji Dasznakcutiun ze względu na sprzeciw wobec zagranicznej polityki prezydenta.

Wybory od Zgromadzenia Narodowego 5. kadencji odbyły się 6 maja 2012 roku. Do udziału Centralna Komisja Wyborcza dopuściła 8 partii i 1 blok wyborczy. W wyborach proporcjonalnych próg wyborczy przekroczyło 5 partii i 1 sojusz. Ponownie sukces odniosły partie proprezydenckie: RPA (ogólnie 68 reprezentantów) i „Kwitnąca Armenia” (36). Na dalszych miejscach uplasowały się Ormiański Kongres Narodowy, Partia Dziedzictwo, Dasznakcutiun, „Państwo Prawa”¹⁵.

Zwraca uwagę znaczące zmniejszenie liczby uczestniczących w wyścigu wyborczym partii. Ponadto dało się zauważyć zjawisko, które Krzysztof Fedorowicz określił jako „zamknięcie systemu partyjnego w parlamencie”, charakteryzujące się dużą trudnością wejścia do parlamentu przedstawicieli nowych partii¹⁶. W 2012 roku udało się to jedynie Ormiańskiemu Kongresowi Narodowemu, który jednak uzyskał zaledwie niewielką reprezentację.

W 2015 roku system polityczny Armenii uległ ponownym przemianom. 6 grudnia 2015 roku w referendum narodowym zostały przyjęte poprawki do konstytucji, które przekształcały dotychczasowy system półprezydencki w parlamentarny. Oznaczało to, przynajmniej formalne, zwiększenie roli parlamentu, wyłaniającego i kontrolującego rząd i prezydenta, któremu przypisano rolę reprezentacyjną. Choć zamiarem prawodawcy było raczej przesunięcie silnego ośrodka władzy, z pałacu prezydenckiego do innego ośrodka decyzyjnego, to jest premiera¹⁷.

Zmianie uległ też system wyborów do Zgromadzenia Narodowego, którego liczebność zmniejszono do 101 deputowanych (art. 89 p. 1), przy czym może ona ulegać zwiększeniu. Wybory od teraz miały odbywać się wyłącznie w systemie proporcjonalnym. Uregulowano też kwestie stabilnej większości parlamentarnej, gdyż w przypadku gdyby ta nie została utworzona w wyniku wyborów lub przez utworzenie koalicji politycznej, dopuszczono możliwość drugiej tury wyborów (art. 89 p. 3)¹⁸.

Kodeks wyborczy z 20 października 2016 roku określał dodatkowo, że wyboru ma się dokonywać z jednego okręgu wielomandatowego obejmującego całe terytorium Republiki spośród kandydatów na deputowanych nominowanych na krajowych i okręgowych listach kandydatów partii politycznych (art. 77). Ponadto 4 mandaty przeznaczono dla przedstawicieli 4 największych mniejszości narodowych Armenii (po jednym dla każdego), co zwiększało liczbę wybieranych deputowanych do 105 (art. 95 p. 9). Odnosnie znaczenia uzyskania stabilnej większości określono m.in., że w przypadku partii, która zdobyła większość mandatów, ale mniejszą niż 54%, przyznaje się jej dodatkowe mandaty, tak by osiągnęła oczekiwaną większość (art. 96)¹⁹.

2 kwietnia 2017 roku odbyły się wybory do Zgromadzenia Narodowego 6. kadencji. Centralna Komisja Wyborcza zarejestrowała 5 partii i 4 bloki wyborcze. Jednak do parlamentu przedstawiciele wprowadziły tylko 2 partie i dwa bloki. Zwycięstwo wyborcze ponownie odniosła RPA, zdobywając 58 mandatów.

¹⁵ Sunday, May 06, 2012 Parliamentary (Proportional) Elections, Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/proportional/election-24104/> (dostęp: 20.02.2019).

¹⁶ K. Fedorowicz, *Transformacja ustrojowa w Armenii...*, s. 320.

¹⁷ K. Fedorowicz, *Republika parlamentarna albo demokracja – w co grają Ormianie?*, „Biuletyn Instytutu Badań Ormiańskich” 2018/1, s. 9-10.

¹⁸ Constitution of the Republic of Armenia, The Office to the President of the Republic of Armenia, <https://www.president.am/en/constitution-2015/> (dostęp: 20.02.2019).

¹⁹ ARMENIA. ELECTORAL CODE. AMENDED AS OF 20 OCTOBER 2016, European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), CDL-REF(2017)023, Strasbourg, 25 April 2017, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2017\)023-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2017)023-e) (dostęp: 20.02.2019).

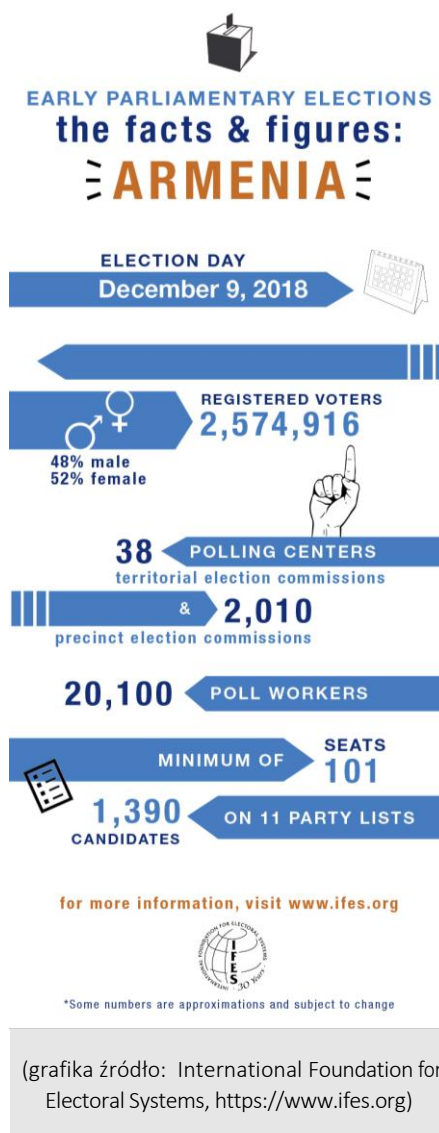

Dalej usytuowały się sojusze „Carukian”, sojusz „Wyjście” (Jelk) i Dasznakcutiun, 11 maja RPA i Dasznakcutiun podpisały memorandum o koalicji parlamentarnej, będącą kontynuacją porozumienia o współpracy zawartego w lutym 2016 roku, a kończącego okres kilkuletniego konfliktu między partiami.

Jednak 2018 rok wstrząsnął sceną polityczną Armenii. Koniec drugiej kadencji prezydenta Serża Sargsjana i objęcie przez niego urzędu premiera wywołały szeroki opór społeczny, który zainicjował i poprowadził Nikol Paszinian, lider opozycji parlamentarnej. „Aksamitna rewolucja” doprowadziła do ustąpienia Serża Sargsjana z urzędu i objęcia go przez Pasziniana²⁰. Jako premier rozpoczął on proces zmian politycznych w kraju, których elementem stały się przedterminowe wybory parlamentarne.

W wyborach 9 grudnia 2018 roku do Zgromadzenia Narodowego 7. kadencji wystartowało 9 partii i 2 bloki wyborcze. Zakończyły się one sukcesem sojuszu „Mój Krok” Nikoła Pasziniana, który zdobył ponad 70% głosów. Do parlamentu swoich kandydatów wprowadziły jeszcze tylko dwie partie, „Kwitnąca Armenia” i „Świetlista Armenia”. Całkowitą porażkę ponieśli RPA i Dasznakcutiun, partie rządzącej koalicji.

Dokonując oglądu systemu partyjnego Republiki Armenii zauważa się, że w ciągu 28 lat podlegał on licznym przemianom i określa się go jako niestabilny lub nieustabilizowany²¹. Zaistniały w nim dziesiątki ugrupowań politycznych, duża część z nich przestawała po kilku latach istnieć (lub pozostawała wyłącznie „na papierze”), wciąż jednak dostrzega się powstawanie nowych. Ujawniło się też odgórne dążenie do regulacji sceny politycznej. Zwraca uwagę zwłaszcza dążenie władz do systematycznego ograniczania liczby partii funkcjonujących w państwie oraz w parlamencie. W efekcie w obecnym Zgromadzeniu Narodowym znaleźli się przedstawiciele jedynie trzech komitetów wyborczych (2 partii i 1 koalicji). Równocześnie podobne zjawisko dotyczy zmniejszania liczby parlamentarzystów pochodzących z wyborów większościowych, aż do całkowitej ich likwidacji w 2015 roku, a dających jednak największą szansę uzyskania mandatu przez osoby niezależne. W efekcie funkcjonujący w Armenii i gwarantowany konstytucyjnie system wielopartyjny, przekształcił się w dwublokowy, to jest pozostających w opozycji dwóch sił: „partii władzy” i bloku partii opozycyjnych. Można jednak przypuszczać, że w efekcie „aksamitnej rewolucji” proces transformacji systemu partyjnego postępuje nadal. Tym samym pilniejsza staje się potrzeba objaśniania i przybliżania tego obszaru rzeczywistości politycznej Armenii. Zamieszczenie, jakie może wynikać ze zróżnicowania partii i sojuszy partyjnych biorących udział w wyborach parlamentarnych w Armenii, obrazuje dołączony do tekstu wykaz, stanowiący uzupełnienie do tabel z wynikami wyborów.

²⁰ P. Nieczuja-Ostrowski, *Nikol Paszinian – dziennikarz, polityk, rewolucjonista*, „Biuletyn Instytutu Badań Ormiańskich” 2018/1, s. 12-13; K. Fedorowicz, *Rewolucja to nie wszystko*, „Biuletyn Instytutu Badań Ormiańskich” 2018/1, s. 13.

²¹ K. Fedorowicz, *Transformacja ustrojowa w Armenii...*, s. 320.

ORMIAŃSKIE PARTIE I SOJUSZE PARTII uczestniczące w wyborach parlamentarnych w latach 1995-2018

Lp	Nazwa partii (wersja polska)	Nazwa partii (oryginalna)	Nazwa partii (wersja angielska)
1	Demokratyczna Partia Armenii	Հայաստանի Դեմոկրատական Կուսակցություն	Democratic Party Of Armenia
2	Komunistyczna Partia Armenii	Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցություն	Communist Party of Armenia
3	Liberalno-Demokratyczna Partia Armenii	Հայաստանի Ռամկավար-Ազատական Կուսակցություն	Ramkavar-Azatakan Party of Armenia
4	Ludowa Partia Armenii	Հայաստանի Ժողովրդական Կուսակցություն	People's Party of Armenia
5	Marksistowska Partia Armenii	Հայաստանի Մարքսիստական Կուսակցություն	Marksist Party Of Armenia
6	„Misja”	«Առաքելություն»	Arakelutyun (Mission)
7	„Misja Wolnych Ormian”	«Ազատ Հայք Առաքելություն»	Azat Hayk Mission
8	Młodzieżowa Partia Armenii	Հայաստանի Երիտասարդական Կուսակցություն	Party Of The Youth Of Armenia
9	Narodowa Partia Demokratyczna	Ազգային Ժողովրդավարական կուսակցություն	National Democratic Party
10	Narodowa Unia Demokratyczna	«Ազգային Ժողովրդական Միություն»	National Democratic Union
11	„Narodowe Państwo” organizacja społeczno-polityczna	«Ազգային Պետություն» Հասարակական-Քաղաքական Կազմակերպություն	National State Party
12	Odnowiona Komunistyczna Partia Armenii	Հայաստանի Նորացված Կոմունիստական Կուսակցություն (ՅՆԿԿ)	Armenian Renewed Communist Party (ARCP)
13	Ogólnormiańska Partia Robotników	Համահայկական Աշխատավորների կուսակցություն	Pan-Armenian Worker's Party
14	Ogólnormiańska Partia „Sasna Crer”	«Սասնա Ծռեր» համահայկական կուսակցություն	Sasna Tsrer All Armenian Party
15	Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne (Dasznakcutjun)	«Հայ Յեղափոխական Դաշնակցություն»	Armenian Revolutionary Federation Dashnakcutyun
16	Ormiański Ruch Ogólnonarodowy	Հայոց Համազգային Շարժում	Armenian National Movement
17	Partia „Chrześcijańsko-Narodowe Odrodzenie”	«Քրիստոնեա-Ժողովրդական Վերածնունդ» կուսակցություն	Christian-Democratic Renaissance Party
19	Partia „Demokratyczna Droga”	«Ժողովրդավարական Ուղի» կուսակցություն	Democratic Way Party
20	Partia Dziedzictwo	Ժառանգություն կուսակցություն	Heritage Party
21	Partia „Godna Przyszłość”	«Արժանապատիվ Ապագա» կուսակցություն	Decent/Dignified Future Party
22	Partia „Kwitnąca Armenia”	«Բարգավաճ Հայաստան» կուսակցություն	Prosperious Armenia Party

Lp	Nazwa partii (wersja polska)	Nazwa partii (oryginalna)	Nazwa partii (wersja angielska)
23	Partia Ludowa	Ժողովրդական կուսակցություն	People's Party
24	Partia „Narodowy Postęp”	«Ազգային Առաջընթաց» կուսակցություն	National Progress Party
25	Partia „Nowe Czasy”	«Նոր Ժամանակներ» կուսակցություն	New Times Party
26	Partia „Ormiańskie Odrodzenie”	«Հայկական Վերածնունդ» կուսակցություն	Armenian Renesance Party
27	Partia „Państwo Prawa”	«Օրինաց երկիր» կուսակցություն	Party of "Country of Legality"
28	Partia „Pięść Ormiańskich Bohaterów”	«Հայ Արիների Բռունցք» կուսակցություն	The Fist of Armenian Braves
29	Partia „Porozumienie Narodowe”	«Ազգային Համաձայնություն» կուսակցություն	National Agreement Party /National Accord
30	Partia „Potężna Ojczyzna”	«Հզոր Հայրենիք» կուսակցություն	Powerful Homeland
31	Partia Republika	Հանրապետություն կուսակցություն	Hanrapetutyun Party
32	Partia „Sojusz”	Դաշինք կուսակցություն	Dashink Party
33	Partia „Sprawiedliwość”	«Արդարություն» կուսակցություն	Justice Party
34	Partia „Szamiram”	«Շամիրամ»	Shamiram Women's Party
35	Partia „Świetlista Armenia”	«Լուսավոր Հայաստան» կուսակցություն	Bright Armenia Party
36	Partia „Wolni Demokraci”	«Ազատ Դեմոկրատներ» կուսակցություն	Free Democrats Party
37	Partia „Wolność”	«Ազատություն» կուսակցություն	Azatutyun (Freedom) Party
38	Partia „Zgoda Narodowa”	«Ազգային Միաբանություն» կուսակցություն	National Unity Party / National Unity
39	Partia „Zjednoczeni Ormianie”	Միավորված Հայեր	“United Armenians” Party
40	„Praca, Prawo, Jedność” (partia)	«Աշխատանք, Օրենք, Միասնություն» կուսակցություն	Labor, Law, Unity
41	Republikańska Partia Armenii	Հայաստանի Հանրապետական կուսակցություն	Republic Party of Armenia
42	Socjaldemokratyczna Partia „Decyzja Obywatelska”	«Զարգացուցիչ Որոշում» Սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցություն	Citizen's Decision Social- Democratic Party
43	Socjaldemokratyczna Partia Hynczkian	Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակյան կուսակցություն	Social-Democratic Henchak Party
44	Sojusz partii „Carukian”	«Ծառուկյան» կուսակցությունների դաշինք	Tsarukyan Parties Alliance
45	Sojusz „Godność, Demokracja, Ojczyzna”	«Արժանապատվություն, ժողովրդավարություն, Հայրենիք» դաշինք	Dignity, Democracy, Motherland Union
46	Sojusz „Impeachment”	«Իմպիչմենտ» դաշինք	Impeachment Alliance
47	Sojusz „Jedność”	«Միասնություն» դաշինք	Unity Alliance

Lp	Nazwa partii (wersja polska)	Nazwa partii (oryginalna)	Nazwa partii (wersja angielska)
48	Sojusz partii Kongres-APL	Կոնգրես – ՀԺԿ կուսակցությունների դաշինք	Congress-PPA Parties Alliance
49	Sojusz „Mój Krok”	«ԻՄ ԶԱՅԼԸ» դաշինք	My Step Parties Alliance
50	Sojusz My	Մենք դաշինք	We Parties Alliance
51	Sojusz partii „Ohanian-Raffi-Oskanian”	«Օհանյան-Րաֆֆի-Օսկանյան» կուսակցությունների դաշինք	Ohanyan-Raffi-Oskanyan Parties Alliance
52	Sojusz „Ojczyzna”	«Հայրենիք» Դաշինք	Homeland/Fatherland (Hayrenik) Alliance
53	Sojusz „Ormiański Kongres Narodowy”	Հայ Ազգային Կոնգրես	Armenian National Congress
54	Sojusz “Prawo i Zgoda”	«Իրավունք եվ Միաբանություն» Դաշինք	Right/Law and Unity Alliance
55	Sojusz „Republika”	«Հանրապետություն» միավորում	Republican bloc
56	Sojusz „Sprawiedliwość”	«Արդարություն» Դաշինք	Justice Block
57	Sojusz „Unia Partii Komunistycznych i Socialnych”	«Կոմունիստական եվ Սոցիալական Կուսակցությունների Միություն» դաշինք	“Union of Communist and Socialist Parties” Alliance
58	Sojusz „Unia Sił Socialistycznych”	«Սոցիալիստական Ուժերի Միություն» Դաշինք	Alliance of Union of Socialist Forces /Union of Socialistic Powers and Intellectuals Alliance
59	Sojusz „USS+” „Unii Samostanowienia (USS)” i „Związku Ojczyzna-Diaspora (ZOD)	«Ինքնորոշում Միավորում (ԱԻՄ)» եվ «Հայրենիք- Սփյուռք Միություն (ՀՍՄ)» դաշինք «ԱԻՄ +»	SDU+ / Alliance SDU+ of Self-determination Union (SDU) and Homeland Diaspora Union (HDU)
60	Sojusz „Wolnościowy”	«Ազատական» Դաշինք	Liberal Union
61	Sojusz partii „Wyjście”	«ԵԼԸ» կուսակցությունների դաշինք	Way Out Parties Alliance
62	Sojusz „Związek Przemysłowców i Kobiet”	«Արդյունաբերողների եվ Կանանց Միություն» Դաշինք	Union of Industrials and Women / Union of Industrialists and Women
63	Unia Samostanowienia Narodowego	Ազգային ինքնորոշում միավորում	National Self-determination Union / Union for National Self-Determination
64	Zjednoczona Partia Liberalno-Narodowa	Միացյալ Ազատական Ազգային Կուսակցություն	United Liberal National Party
65	Zjednoczona Partia Pracy	Միավորված Աշխատանքային Կուսակցություն	United Labour Party
66	Związek Chrześcijańsko-Demokratyczny Armenii	Հայաստանի Զրիստոնեա- Դեմոկրատական Միություն	Christian-Democratic
67	Związek Demokratyczno-Liberalny Armenii	Հայաստանի Ժողովրդավարական Ազատական Միություն	Democratic Liberal Union of Armenia (DLU)
68	Związek Naukowo-przemysłowy i Obywatelski	Գիտաարդյունաբերական եվ քաղաքացիական միություն	Scientific-Industrial and Civil Union

Wykaz ten nie jest jednak pełny ze względu na brak w posiadaniu autora w pełni wiarygodnych danych dotyczących komitetów wyborczych uczestniczących w wyborach do Zgromadzenia Narodowego 1. kadencji.

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 5 lipca 1995 r. (1. kadencji)

Liczba uprawnionych do głosowania:		Liczba uczestniczących w wyborach:		Frekwencja (%):
2 189 804		1 217 531		55,6
Wyniki wyborów proporcjonalnych:				
Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
1	Blok „Republika”	329 300	42,66	20
2	Partia „Szamiram”	130 252	16,88	8
3	Komunistyczna Partia Armenii	93 353	12,10	6
4	Narodowa Unia Demokratyczna	57 966	7,51	3
5	Unia Samostanowienia Narodowego	42 987	5,57	3
6	Liberalno-Demokratyczna Partia Armenii	19 437	2,52	0
7	Związek Naukowo-przemysłowy i Obywatelski	9 940	1,29	0
Wyniki wyborów większościowych:				
Nazwa partii/sojuszu				Liczba mandatów
Blok „Republika”				99
Narodowa Unia Demokratyczna				2
Komunistyczna Partia Armenii				1
Liberalno-Demokratyczna Partia Armenii				1
Związek Naukowo-przemysłowy i Obywatelski				1
Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne				1
niezależni				45

Źródło: ARMENIA. Parliamentary Chamber: Azgayin Joghov. ELECTIONS HELD IN 1995, Inter-Parliamentary Union, http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2013_95.htm (dostęp: 20.02.2019).

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 30 maja 1999 r. (2. kadencji)

Liczba uprawnionych do głosowania:		Liczba uczestniczących w wyborach:		Frekwencja (%):
2 198 544		1 137 660		51,75
Wyniki wyborów proporcjonalnych:				
Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
1	Sojusz „Jedność”	448 133	42,36	29
2	Komunistyczna Partia Armenii	130 161	12,30	8
3	Sojusz „Prawo i Zgoda”	85 736	8,10	6

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 30 maja 1999 r. (2. kadencji) cd.

Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
4	Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne	84 232	7,96	5
5	Partia „Państwo Prawa”	56 807	5,37	4
6	Narodowa Unia Demokratyczna	55 620	5,26	4
7	Partia „Godna Przyszłość”	35 190	3,33	0
8	Sojusz „Unia Partii Komunistycznych i Socjalnych”	26 823	2,54	0
9	Partia „Potężna Ojczyzna”	24 896	2,35	0
10	Sojusz „USS+”	24 681	2,33	0
11	Sojusz „Ojczyzna”	13 293	1,26	0
12	Ormiański Ruch Ogólnonarodowy	12 540	1,19	0
13	Partia „Wolność”	11 076	1,05	0
14	Demokratyczna Partia Armenii	10 621	1,00	0
15	„Misja”	8 122	0,77	0
16	Liberalno-Demokratyczna Partia Armenii	7 374	0,70	0
17	„Misja Wolnych Ormian”	6 526	0,62	0
18	„Narodowe Państwo” organizacja społeczno-polityczna	5 785	0,55	0
19	Młodzieżowa Partia Armenii	5 675	0,54	0
20	Sojusz „Unia Sił Socjalistycznych”	2 588	0,24	0
21	Partia „Szamiram”	2 053	0,19	0

Wyniki wyborów większościowych:

Nazwa partii/sojuszu	Liczba mandatów
Sojusz „Jedność”	33
Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne	3
Komunistyczna Partia Armenii	2
Narodowa Unia Demokratyczna	2
Partia „Państwo Prawa”	2
Sojusz „Prawo i Zgoda”	1
niezależni	32

Zródło: May 30, 1999 Parliamentary (Proportional) Elections, Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/results99/> (dostęp: 20.02.2019); *Republic of Armenia Parliamentary Election 30 May 1999. Final Report*, Office for Democratic Institutions and Human Rights, <https://www.osce.org/odihr/elections/armenia/14203?download=true> s. 5 (dostęp: 20.02.2019); *The Armenian Parliamentary Elections, 30th May 1999*, The Archive of the British Helsinki Human Rights Group, [http://bhrgarchive.org/Countries/Armenia/Armenia%20\(1999\)%20Parliamentary%20Elections.pdf](http://bhrgarchive.org/Countries/Armenia/Armenia%20(1999)%20Parliamentary%20Elections.pdf) (dostęp: 20.02.2019).

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 25 maja 2003 r. (3. kadencji)

Liczba uprawnionych do głosowania:	Liczba uczestniczących w wyborach:	Frekwencja (%):
2 340 744	1 233 757	52,7

Wyniki wyborów proporcjonalnych:

Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
1	Republikańska Partia Armenii	280 363	23,66	23
2	Sojusz „Sprawiedliwość”	163 203	13,78	14
3	Partia „Państwo Prawa”	147 956	12,49	12
4	Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne	136 270	11,50	11
5	Partia „Zgoda Narodowa”	105 480	8,90	9
6	Zjednoczona Partia Pracy	67 531	5,70	6
7	Armeński Związek Demokratyczno-Liberalny	55 443	4,68	0
8	Partia „Potężna Ojczyzna”	39 586	3,34	0
9	Liberalno-Demokratyczna Partia Armenii	34 108	2,88	0
10	Sojusz „Godność, Demokracja, Ojczyzna”	33 605	2,84	0
11	Komunistyczna Partia Armenii	24 991	2,11	0
12	Sojusz „Związek Przemysłowców i Kobiet”	24 388	2,06	0
13	Partia Ludowa	13 214	1,12	0
14	Partia „Praca, Prawo, Jedność”	10 955	0,92	0
15	Sojusz „Wolność”	9 711	0,82	0
16	Związek Chrześcijańsko-Demokratyczny Armenii	8 057	0,68	0
17	Ormiański Ruch Ogólnonarodowy	7 676	0,65	0
18	Partia „Sprawiedliwość”	6 473	0,55	0
19	Odnowiona Komunistyczna Partia Armenii	6 200	0,52	0
20	Partia „Porozumienie Narodowe”	6 078	0,51	0
21	Partia „Pięć Ormiańskich Bohaterów”	3 438	0,29	0

Wyniki wyborów większościowych:

Nazwa partii/sojuszu	Liczba mandatów
Republikańska Partia Armenii	10
Partia „Państwo Prawa”	7
Partia Republika (część sojuszu „Sprawiedliwość”)	1
Ogólnoormiańska Partia Robotników	1
niezależni	37

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 25 maja 2003 r. (3. kadencji) cd.

Źródło: May 25, 2003 Parliamentary (Proportional) Elections, Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/results2503/> (dostęp: 20.02.2019); *Republic of Armenia Parliamentary Election 25 May 2003. Final Report*, Office for Democratic Institutions and Human Rights, <https://www.osce.org/odihr/elections/armenia/42371?download=true> (dostęp: 20.02.2019); *ARMENIA. Parliamentary Chamber: Azgayin Joghov. ELECTIONS HELD IN 2003*, Inter-Parliamentary Union, http://archive.ipu.org/praline-e/reports/arc/2013_03.htm (dostęp: 20.02.2019); *Parliamentary Elections in Armenia 2003. Elections Guide*, eds. Nina Iskandaryan and Ruben Meloyan, CMI, Yerevan, 2003, http://c-i.am/wp-content/uploads/2003_Parliamentary-elections-guide_arm.pdf (dostęp: 20.02.2019).

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 12 maja 2007 r. (4. kadencji)

Liczba uprawnionych do głosowania:		Liczba uczestniczących w wyborach:		Frekwencja (%):
2 319 722		1 391 540		60
Wyniki wyborów proporcjonalnych:				
Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
1	Republikańska Partia Armenii	458 258	33,91	41
2	Partia „Kwitnąca Armenia”	204 483	15,13	18
3	Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne	177 907	13,16	16
4	Partia „Państwo Prawa”	95 324	7,05	8
5	Partia Dziedzictwo	81 048	6,00	7
6	Zjednoczona Partia Pracy	59 271	4,39	0
7	Partia „Zgoda Narodowa”	49 864	3,69	0
8	Partia „Nowe Czasy”	47 060	3,48	0
9	Partia Ludowa	37 044	2,74	0
10	Partia „Sojusz”	32 943	2,44	0
11	Ludowa Partia Armenii	22 762	1,68	0
12	Partia Republika	22 288	1,65	0
13	Sojusz „Impeachment”	17 475	1,29	0
14	Komunistyczna Partia Armenii	8 792	0,65	0
15	Narodowa Partia Demokratyczna	8 556	0,63	0
16	Partia „Demokratyczna Droga”	8 351	0,62	0
17	Partia „Porozumienie Narodowe”	4 199	0,31	0
18	Demokratyczna Partia Armenii	3 686	0,27	0
19	Partia „Chrześcijańsko-Narodowe Odrodzenie”	3 433	0,25	0
20	Zjednoczona Partia Liberalno-Narodowa	2 739	0,20	0

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 12 maja 2007 r. (4. kadencji) cd.

Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
21	Marksistowska Partia Armenii	2 660	0,20	0
22	Młodzieżowa Partia Armenii	2 291	0,17	0
23	Socjaldemokratyczna Partia Hynczakian	989	0,07	0
Wyniki wyborów większościowych:				
Nazwa partii/sojuszu				Liczba mandatów
Republikańska Partia Armenii				22
Partia „Kwitnąca Armenia”				7
Partia „Państwo Prawa”				2
Partia „Sojusz”				1
niezależni				9

Źródło: Saturday, May 12, 2007 Parliamentary (Proportional) Elections, Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/proportional/election-82> (dostęp: 20.02.2019); Saturday, May 12, 2007 Parliamentary (Majoritarian), Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/majoritarian/election-83> (dostęp: 20.02.2019); 2007թ. մայիսի 12-ի Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի ընտրություններ. ՑՈՒՑԱԿ https://res.elections.am/images/doc/teknacu_m.pdf (dostęp: 20.02.2019).

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 6 maja 2012 r. (5. kadencji)

Liczba uprawnionych do głosowania:	Liczba uczestniczących w wyborach:	Frekwencja (%):		
2 522 906	1 572 858	62,3		
Wyniki wyborów proporcjonalnych:				
Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
1	Republikańska Partia Armenii	664 266	44,11	40
2	Partia „Kwitnąca Armenia”	454 671	30,19	28
3	Sojusz „Ormiański Kongres Narodowy”	106 901	7,10	7
4	Partia Dziedzictwo	86 993	5,78	5
5	Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne	85 544	5,68	5
6	Partia „Państwo Prawa”	83 123	5,52	5
7	Komunistyczna Partia Armenii	15 899	1,06	0
8	Demokratyczna Partia Armenii	5 576	0,37	0
9	Partia „Zjednoczeni Ormianie”	2 944	0,20	0

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 6 maja 2012 r. (5. kadencji) cd.

Wyniki wyborów większościowych:

Nazwa partii/sojuszu	Liczba mandatów
Republikańska Partia Armenii	29
Partia „Kwitnąca Armenia”	9
Partia „Państwo Prawa”	1
Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne	1
niezależni	1

Źródło: Sunday, May 6, 2012 Parliamentary (Proportional) Elections, Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/proportional/election-24104> (dostęp: 20.02.2019); Sunday, May 6, 2012 Parliamentary (Majoritarian), Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/majoritarian/election-24103> (dostęp: 20.02.2019).

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 2 kwietnia 2017 r. (6. kadencji)

Liczba uprawnionych do głosowania:	Liczba uczestniczących w wyborach:	Frekwencja (%):
2 588 468	1 575 786	60,9

Wyniki wyborów proporcjonalnych:

Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
1	Republikańska Partia Armenii	770 441	49,08	58
2	Sojusz „Carukian”	428 836	27,32	31
3	Sojusz „Wyjście”	122 065	7,78	9
4	Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne	103 048	6,57	7
5	Partia „Ormiańskie Odrodzenie”	58 265	3,71	0
6	Sojusz „Ohanian-Raffi-Oskanian”	32 508	2,07	0
7	Sojusz Kongres-L	25 950	1,65	0
8	Partia „Wolni Demokraci”	14 739	0,94	0
9	Komunistyczna Partia Armenii	11 741	0,75	0

Źródło: Sunday, April 02, 2017 Parliamentary Elections, Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/parliamentary/election-27339/> (dostęp: 20.02.2019).

Wybory do Zgromadzenia Narodowego z 9 grudnia 2018 r. (7. kadencji)

Liczba uprawnionych do głosowania:	Liczba uczestniczących w wyborach:	Frekwencja (%):		
2 593 140	1 261 105	48,6		
Wyniki wyborów proporcjonalnych:				
Lp	Nazwa partii/sojuszu	Liczba zdobytych głosów	Procent głosów	Liczba mandatów
1	Sojusz „Mój Krok”	884 864	70,42	88
2	Partia „Kwitnąca Armenia”	103 801	8,26	26
3	Partia „Świetlista Armenia”	80 047	6,37	18
4	Republikańska Partia Armenii	59 083	4,70	0
5	Ormiańskie Zjednoczenie Rewolucyjne	48 816	3,88	0
6	Sojusz „My”	25 176	2,00	0
7	Ogólnormiańska Partia „Sasna Crer”	22 868	1,82	0
8	Partia „Państwo Prawa”	12 393	0,99	0
9	Socjaldemokratyczna Partia „Decyzja Obywatelska”	8 514	0,68	0
10	Partia „Chrześcijańsko-Narodowe Odrodzenie”	6 458	0,51	0
11	Partia „Narodowy Postęp”	4 121	0,33	0

Źródło: Sunday, December 09, 2018 Parliamentary Elections, Republic of Armenia Central Electoral Commission, <https://www.elections.am/parliamentary/election-27576/> (dostęp: 20.02.2019).

Polskie publikacje naukowe poruszające kwestie systemu politycznego lub partyjnego Armenii

P. Nieczuja-Ostrowski, *Demokratyzacja w Armenii w kontekście wyborów parlamentarnych i prezydenckich*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2011, t. VIII, s. 94-115.

K. Fedorowicz, *Rola siły i przemocy w kształtowaniu systemu politycznego Armenii* (w:) *Kaukaz: mechanizmy legitymizacji i funkcjonowania elit politycznych*, Tom VII, red. T. Bodio, Warszawa 2012, s. 35-70.

P. Nieczuja-Ostrowski, *Ormiańskie partie diasporalne w polityce Republiki Armenii* (w:) *Prawo i polityka na wschód od Europy*, red. J. Marszałek-Kawa i P. Wawrzyński, Toruń 2014, s. 99-124.

K. Fedorowicz, *Kształtowanie się systemu politycznego i proces transformacji ustrojowej* (w:) *Armenia: dziedzictwo a współczesne kierunki przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, red. P. Nieczuja-Ostrowski, Poznań 2016, s. 27-60.

K. Fedorowicz, *Transformacja ustrojowa w Armenii w latach 1991-2016*, Poznań 2017.

K. Fedorowicz, *Proces transformacji ustrojowej w Armenii. Próba zmian czy zachowanie status quo?*, „Our Europe. Ethnography - Ethnology - Anthropology of Culture” 2017, t. 6, s. 15-25.

Michał Patryk Sadłowski

RELACJA Z OKRĄGŁEGO STOŁU PT. AKSAMITNA REWOLUCJA W ARMENII: REAKCJE

22 stycznia 2019 roku w Instytucie Wschodoznawstwa Armeńskiej Akademii Nauk odbył się okrągły stół pt. *Aksamitna rewolucja w Armenii: Reakcje*. Partnerem organizacyjnym wydarzenia z polskiej strony były: Centrum Badań nad Prawem Europy Wschodniej i Azji Centralnej WPiA UW oraz Fundacja Instytut Prawa Wschodniego im. G. Szerszeniewicza. Organizacja tego wydarzenia związana była z podjęciem próby spojrzenia na wydarzenia w Armenii z wiosny 2018 roku z perspektywy zbliżającej się pierwszej rocznicy rewolucji, a także faktu ukonstytuowania się nowego rządu po wyborach parlamentarnych z grudnia 2018 r. Udział w nim wzięli: Ruben Safrostan: *Aksamitna rewolucja w Armenii: próba przemyślenia*, Michał Patryk Sadłowski: *Aksamitna rewolucja w Armenii: polska perspektywa*, Araks Paszajan: *Reakcje w arabskiej prasie na aksamitną rewolucję*, Lewon Owsepian: *Reakcja tureckich mediów i kręgów analitycznych na aksamitną rewolucję w Armenii* oraz Armen Israelian: *Reakcja polityczno-społecznych kręgów Iranu na aksamitną rewolucję w Armenii*. Jako ostatni prelegent, z ogólnymi refleksjami o wyzwaniach rewolucyjnej elity władzy, wystąpił były polityk oraz uczonec Alexan Hakobian.

Okrągły stół rozpoczął się od wystąpienia Rubena Safrostaniana, który dokonał określenia oraz charakterystyki podstawowych cech aksamitnej rewolucji 2018 roku. Pierwszą z nich, która świadczyć ma o wyjątkowości tych wydarzeń co najmniej w skali obszaru poradzieckiego, był fakt dokonania całkowicie bezkrwawej zmiany władzy. W związku z tym wydarzeń w Ukrainie z lat 2013-2014 nie można nazwać w żadnym przypadku „aksamitną rewolucją” i tym samym trudno je zestawiać z tymi mającymi miejsce w Armenii. Brak znacznych przejawów przemocy świadczyć miał według R. Safrostaniana o tym, że wśród ormiańskiego społeczeństwa oraz przywódców rewolucji dominowały postawy dbałości o dobro i bezpieczeństwo państwa. Kolejną cechą rewolucji miało być jej silne podłoże socjalne. R. Safrostanian stwierdził w tym kontekście, że jedną z głównych przyczyn rewolucji była chęć walki o „sprawiedliwość społeczną”, gdyż w życiu gospodarczym Armenii po 1991 r. w wielu aspektach dominował „dziki kapitalizm” z dominującą grupą oligarchów, a społeczeństwo było zmęczone tym stanem. W związku z tym motywacją działania nowych władz powinno być pogodzenie zasad sprawiedliwości społecznej, gospodarki rynkowej, praw człowieka oraz demokracji. Taka polityka dla Armenii ma być niezbędnym działaniem, gdyż świat wkroczył w czas czwartej rewolucji przemysłowej. Integralną częścią procesu rewolucji 2018 roku jest również postać jej lidera Nikola Pasziniana. Ten lider stał się twarzą rewolucji, jej katalizatorem i od jego działań w dużej mierze zależą efekty planowanych reform oraz zmian w państwie. Swoje wystąpienie o rewolucji w Armenii R. Safrostanian zakończył refleksją, która dotyczyła zagadnienia, czy wydarzenia z kwietnia i maja 2018 roku były przewrotem czy też rewolucją. R. Safrostanian stwierdził w tym kontekście, że były one raczej czymś nowym, czymś pomiędzy tymi stanami rzeczywistości polityczno-społecznej. W związku z tym należy podjąć badania i kontynuować refleksję, której celem będzie dokładne poznanie oraz opisanie istoty rewolucji 2018 roku w Armenii. Ma to nie tylko ważne znaczenie dla Ormian, ale może posiadać wymiar uniwersalny.

Następnym referentem był Michał Patryk Sadłowski, który w swoim wystąpieniu przedstawił polską perspektywę w zakresie percepcji rewolucyjnych wydarzeń w Armenii z 2018 roku. Na potrzeby debaty pojęcie „polskiej perspektywy” obejmować miało swoim zakresem:

- opinię społeczną, określaną przez specjalne ośrodki badawcze;
- media (prasa, radio);

- oceny, stanowiska oraz refleksje dziennikarzy eksperckich, ekspertów oraz dyplomatów, specjalizujących się w zagadnieniach Armenii lub obszaru poradzieckiego.

W czasie swojego wystąpienia referent podjął się ogólnej charakterystyki dwóch ostatnich płaszczyzn polskiej perspektywy w zakresie aksamitnej rewolucji. Jeśli chodzi o media, omówione zostały główne tezy publikacji z gazet oraz magazynów takich jak *Gazeta Wyborcza*, *Rzeczpospolita*, *Wprost*, *DoRzeczy*, *RynekWschodni.pl*, *Eastbook*. W tym zakresie zwrócono również uwagę na audycje Polskiego Radia. Natomiast tzw. czynnik specjalistyczny przeanalizowany został na podstawie publikacji Ośrodka Studiów Wschodnich, Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, Instytutu Badań Ormiańskich, a także wystąpień poszczególnych ekspertów oraz dyplomatów, specjalizujących się w zagadnieniach obszaru poradzieckiego.

Jeśli chodzi o ogólną ocenę przebiegu jak i zakończenia rewolucji, M. P. Sadłowski uznał, że polskie media jak i czynniki specjalistyczne pozytywnie odniosły się do tych wydarzeń oraz do przejęcia władzy przez N. Pasziniana. W zdecydowanej większości przypadków tzw. przedrewolucyjny stan państwa armeńskiego przedstawiony został negatywnie, akcentując głównie kwestię korupcji, dominację oligarchii w życiu polityczno-gospodarczym państwa, a także dysfunkcje w konstytucyjnym ustroju państwa. Drugą cechą opisu wydarzeń rewolucyjnych w Armenii, która była szczególnie akcentowana przez polskich dziennikarzy, a także ekspertów, to relacje Erywania z Moskwą, a także stanowisko Rosji wobec rewolucji. Wydaje się nawet, że niektóre akcenty w analizach zostały rozłożone tak, że nie dokonano pogłębionego przemyślenia przyczyn rewolucji, a także jej przebiegu, ale skupiono się na tym, czy oraz jak Kreml może zareagować na wydarzenia w Erywaniu.

Według M. P. Sadłowskiego, chęć sanacji stosunków wewnętrznych w Armenii, a szczególnie hasła potrzeby reform oraz modernizacji aparatu państwowo-administracyjnego, demokratyzacji życia społeczno-politycznego i budowy społeczeństwa obywatelskiego, stwarzają dla nowej armeńskiej elity politycznej, ale również dla świata naukowego oraz eksperckiego, możliwość większego zbliżenia i kontaktów z elitami politycznymi państw UE. Rewolucja jeszcze bardziej „otworzyła drzwi do UE”. Ma to związek z tym, że jednym z głównych przyczyn i hasel rewolucji była walka z łamaniem prawa w życiu publicznym, a to wpisuje się w katalog podstawowych wartości UE. W związku z tym przed dyplomacją oraz diasporą Armenii wielka szansa, ale i wielkie wyzwanie.

M. P. Sadłowski zwrócił również uwagę na obawy, które wyrażać mają niektóre kręgi dyplomatyczne oraz eksperckie w zakresie rozwoju sytuacji w porewolucyjnej Armenii. Pierwsze z nich dotyczyć mają zagadnień związanych z rozwojem sytuacji w Armenii, a dokładniej z tym, czy N. Paszinian zdoła dobrać odpowiednie kadry, a po drugie, czy z czasem nie zacznie nadużywać dość znacznych uprawnień konstytucyjnych. Zwłaszcza, że po ostatnich wyborach cieszy się dużym poparciem społecznym. Powstaje w związku z tym kwestia nadużycia władzy, a zwłaszcza objęcia kontroli nad mediami, które mogą być piętnowane za każdą, nawet konstruktywną krytykę nowej władzy. Potencjał kraju sprzyja bowiem swojego rodzaju „oligarchizacji” różnych jego instytucji. Problemem jest również Karabach. W ocenie M. P. Sadłowskiego trudno jest na chwilę obecną zrozumieć pozycję oraz ramy przyszłej strategii N. Pasziniana w stosunku do rozwiązania konfliktu azerbejdżańsko-armeńskiego. W czasie dyskusji po wystąpieniu M. P. Sadłowski stwierdził, że rewolucję w Armenii trudno jest porównywać z wydarzeniami z Ukrainy z lat 2013-2014. Natomiast jeden z przedstawicieli publiczności stwierdził, że na przykładzie rewolucji w Armenii Rosja powinna zrozumieć, że istnieje dla niej możliwość istnienia w tym regionie oraz realizacji sojuszu ze swoimi sąsiadami z obszaru poradzieckiego bez głębokiej ingerencji w sprawy wewnętrzne oraz ustrój polityczny swojego partnera i sojusznika.

Arabistka Araks Paszajan stwierdziła, że w krajach arabskich media przedrukowywały materiały z innych państw o rewolucji w Armenii, a wraz z rozwojem wydarzeń przygotowywały własne materiały analityczne i prasowe. Szczególną uwagę ormiańskie wydarzenia rewolucyjne zyskały w mediach egipskich. Pisano o tym, że Serż Sargsjan złamał swoją obietnicę w zakresie nie ubiegania się o stanowisko premiera, a także o zmianie ustroju konstytucyjnego. Wydarzenia z Armenii przyrównywano do rewolucji róż w Gruzji, Arabskiej Wiosny oraz zmiany władzy w Ukrainie z lat 2013-2014. Wiele materiałów opracowanych i wydanych zostało przez Al.-Dżazirę. Dziennikarze Al.-Dżaziry byli bardzo aktywni w kwietniu i maju 2018 r. w Armenii, a nawet udało im się przeprowadzić wywiad z N. Paszinianem. A. Paszajan stwierdziła, że fakt rewolucji, a także pojawiające się na ten temat publikacje w prasie arabskiej przyczyniły się do rozprzestrzeniania wiedzy o Armenii w tym kręgu cywilizacyjnym.

Lewon Owsepian, jeden z głównych armeńskich ekspertów ds. polityki bezpieczeństwa Turcji, w kompleksowy sposób przedstawił reakcję tureckich mediów na rewolucję w Armenii. Prelegent stwierdził, że zajęty się one rewolucją w sposób całościowy (np. opozycyjna gazeta *Cumhuriyet*), choć główny nacisk położono na analizie możliwych następstw geopolitycznych dla regionu. Jednym z tego aspektów była refleksja o tym jaka będzie rola oraz wpływ Stanów Zjednoczonych w Armenii po rewolucji. Analizy w tym zakresie najczęściej przedstawiały wydarzenia w Armenii jako efekt rywalizacji Zachodu ze Wschodem (np. gazeta *Hurriyet* lub *Star*). Jeśli chodzi o relację przebiegu wydarzeń, miały one na ogół zachować bezstronność. Akcentowano przede wszystkim fakt, że to N. Paszinian jest liderem oraz motorem napędowym rewolucyjnych wydarzeń w Armenii. Szczególnie ciekawie wypada analiza publikacji opozycyjnej gazety *Cumhuriyet*, gdyż szczegółowo przedstawiała ona rewolucyjne wydarzenia w Armenii, w czasie kiedy w Turcji polityczne procesy zmierzają do ukształtowania się autorytarne systemu politycznego. Wyrażając ocenę pracy tureckich mediów, L. Owsepian stwierdził, że Turcja bardzo uważnie analizowała i przyglądała się wydarzeniom w Armenii, co świadczy o ważności Erywania w polityce Ankary. Po wystąpieniu L. Owsepiana wywiązała się ciekawa dyskusja, głównie w kontekście pytań publiczności, czy po wiośnie 2018 r. możliwa jest normalizacja relacji z Turcją oraz otwarcie z nią granicy. Na to pytanie R. Safrostan odpowiedział, że brak jest aktualnie sił politycznych w Turcji z którymi Ormianie „mogliby znaleźć wspólny język oraz osiągnąć jakieś porozumienie”.

Iranista Armen Israjelian wskazał, że irańskie media neutralnie, a nawet na pewien sposób przychylnie odniosły się do osoby N. Pasziniana, gdyż był on w Iranie i w związku z tym kojarzony był przez niektóre irańskie kręgi jako dziennikarz. Jeśli chodzi o ocenę rewolucyjnych wydarzeń w Armenii, to irańskie analizy oraz publikacje zwracały uwagę na fakt, że Armenia pozostaje nadal rosyjską strefą wpływów. Z drugiej strony pisano, że Erywań pozostaje dla Teheranu ważnym partnerem, co oznaczać miało, że władze irańskie uznały, że nie jest tak ważne czy będzie rządził S. Sargsjan lub N. Paszinian, ale to, że władza w Erywanii sprzyjała będzie rozwojowi wzajemnych stosunków.

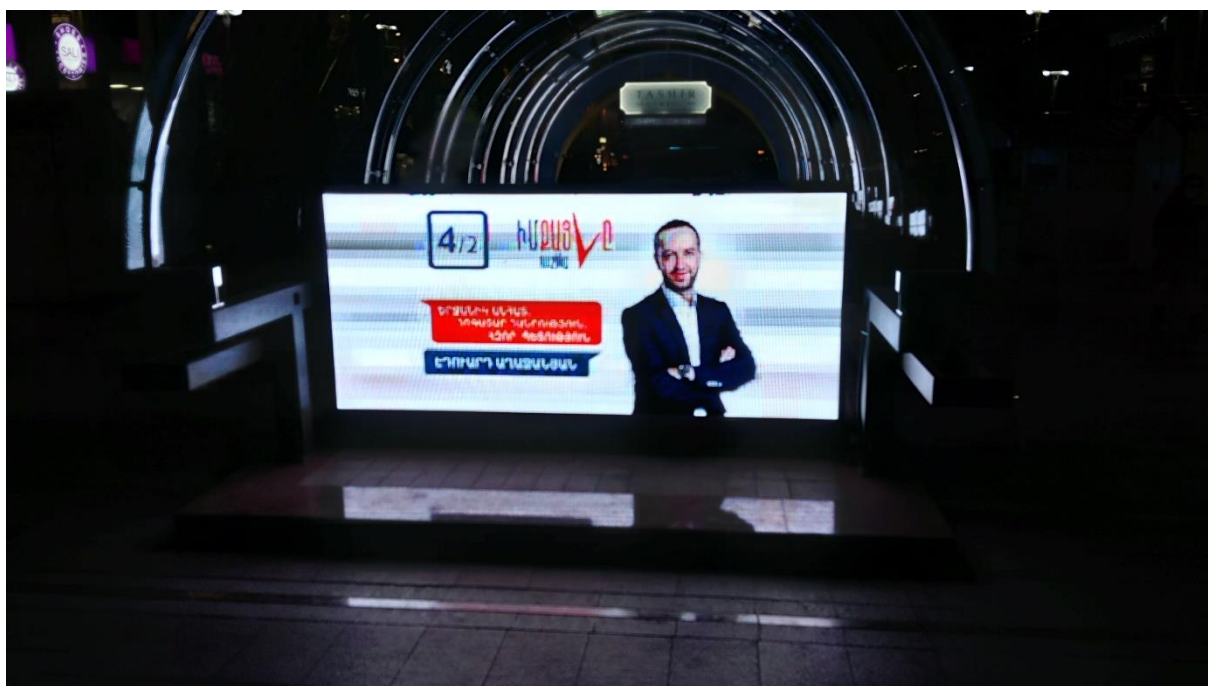
Jako ostatni głos zabrał Alexan Hakobian. Stwierdził on, że czas już zakończyć euforię rewolucyjną i przystąpić do pracy na rzecz kraju. Rewolucja została zakończona, wybory ukonstytuowały nowe elity u steru władzy i powstaje teraz wielkie pytanie, czy zdolne są one do dokonania realnych przemian jakościowych oraz demokratycznych w Armenii. W związku z tym rolą społeczeństwa jest nie tylko wspieranie władzy, ale też krytyka i jej rozliczanie. Jednym z głównych zadań nowej elity władzy według A. Hakobiana powinny być działania zmierzające do wypracowania nowej geopolitycznej pozycji, w oparciu o budowę suwerenności. A. Hakobian stwierdził, że również państwa UE oraz Stany Zjednoczone powinny teraz przyjąć określoną politykę, ofertę oraz strategię wobec Armenii.

Krzysztof Fedorowicz

WYBORY PARLAMENTARNE W ARMENII 2018 - FOTOREPORTAŻ

ՀԱՐԳԱՎԱԾ ԲԱՅԱՍՏԱՆ
ՍԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երևեկ գործա
օրհնի շիրակցիա...

Քվեաթերթիկ 11

4 Բաղեյան Արամեն Լյովիկի

ԻՄՔԱՅՆՆԵՐ

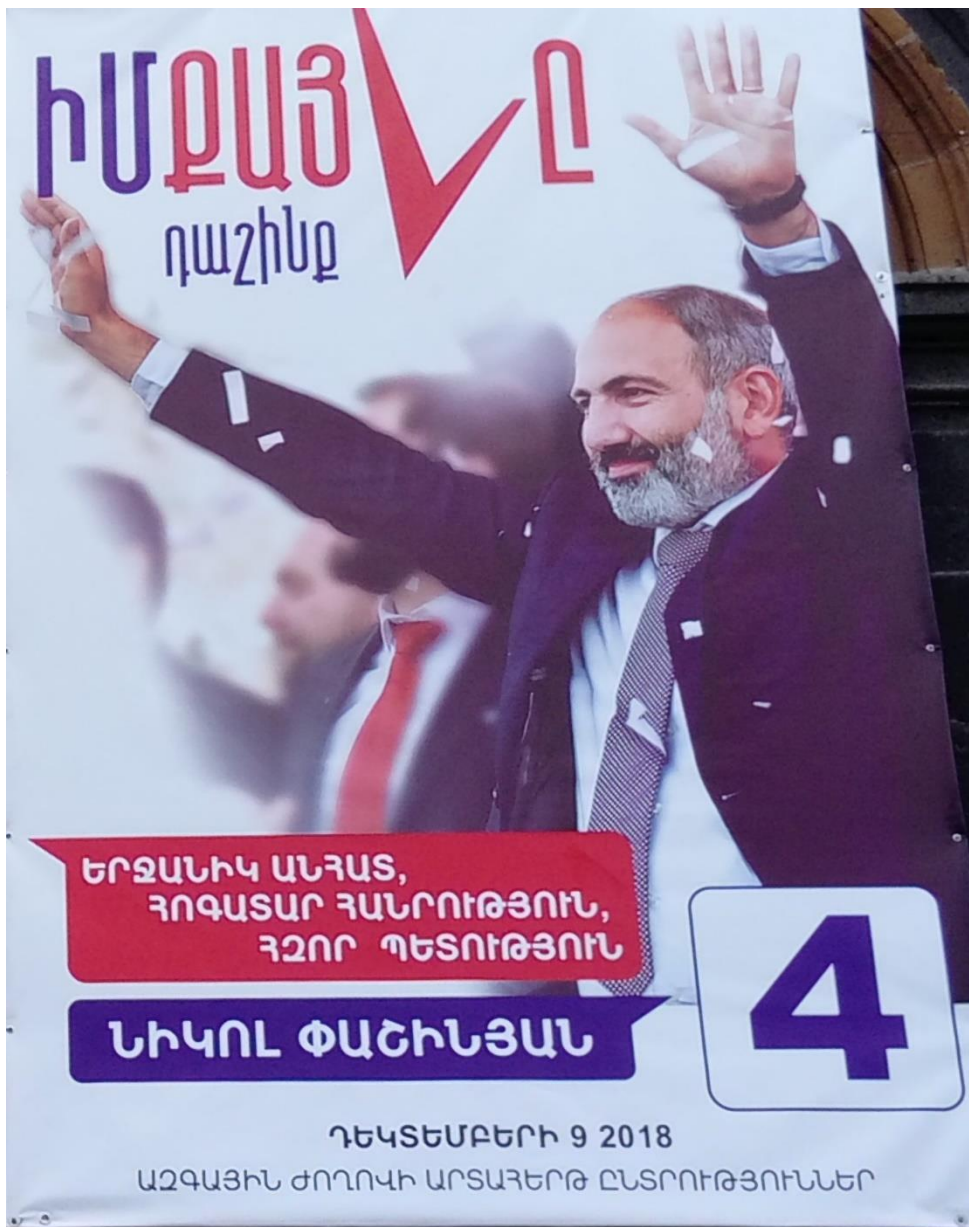
4/5 դաշիսք

ԱՐՍԵՆ ԱՎԱԿՅԱՆ

ԵՐԶԱՆԻԿ ԱՆՅԱՏ,
ՀՈԳԱՏԱՐ ՀԱՆՐՈՒԹՅՈՒՆ,
ՀՅՈՐ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 9 2018
ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՒԻ ԱՐՏԱԿԵՐԹ ԸՆԿՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

**ԱՌԱՋԻՆԸ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆ**

**ՀԱՆՈՒՆ ԻՆՔՆԱՎԱՍԱՅ ԵՎ
ԱՊԱԳԱՅԻՆ ՊԱՏՐԱՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՄԵՆԶ ԲԵՐՈՒՄ ԵՆԶ ԹԱ՛ՐՄ ԾՐԱԳՐԵՐ**

- ✓ Որակյալ կրթություն, որ կապահովի նախընտրելի աշխատանք:
- ✓ Արժանապատիվ վարձատրություն, որ կերաշխավորի բարեկեցիկ ներկա և անհոգ ծերություն:
- ✓ Կայունություն, անվտանգություն, աճ, որ կընդլայնի Հայաստանի տնտեսական և քաղաքական ազդեցությունն աշխարհում:
- ✓ Բոլորին հասանելի արդարադատություն և արդար դատարաններ:

Միացի՛ր, Ներդրում ունեցի՛ր, Պահանջի՛ր

**ԱՌԱՋԻՆԸ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆ**

**ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ
ՂՇՅԱՆ**

**Թիվ 11 ընտրատարածքի
(Շիրակի մարզ)
պատգամավորի թեկնածու**

**ՀԱՎԱՏԱՐԻՄ
ՀՈՂԻՆ ՈՒ
ՀԱՅԻՆ**

Շ. Յ. ԳԱՇՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆ

WYDARZENIA

W ARMENII

CEREMONIA WRĘCZENIA MANDATÓW

10 stycznia w erywańskiej Teatrze-Operze odbyła się ceremonia wręczenia mandatów deputowanym nowo wybranego Zgromadzenia Narodowego 7. kadencji.

PIERWSZA SESJA NOWEGO PARLAMENTU

14 stycznia miała miejsce pierwsza sesja Zgromadzenia Narodowego wybranego 9 grudnia 2018 r. Zgodnie z regulaminem przewodniczył jej najstarszy wiekiem deputowany, 74-letni Knyaz Hasanow, reprezentant mniejszości kurdyjskiej. Jako pierwszy zabrał głos katolikos Garegin II, który udzielił także błogosławieństwa, zaś jako drugi przemówił do zebranych prezydent Armen Sargsjan. Przewodniczącym parlamentu został wybrany Ararat Mirzojan, przedstawiciel sojuszu „Mój krok” (otrzymał 131 głosów). Prezydenckim dekretem został powołany na premiera ponownie Nikol Paszinian.

WIZYTA PREZYDENTA W ABU DHABI

14 stycznia prezydent Armen Sargsjan uczestniczył w międzynarodowym forum pod nazwą Abu Dhabi Sustainability Week (ADSW) odbywającym się w emiracie Abu Dhabi, gdzie spotkał się m.in. z księciem Mohamedem bin Zayed Al Nahyan.

SPOTKANIE PREMIERÓW ARMENII I GRUZI

W dniach 14-21 stycznia w Erywaniu miało miejsce pierwsze Aurora Forum, będące spotkaniem wiodących światowych autorytetów w dziedzinie innowacji społecznych, naukowych, technologicznych, edukacyjnych i humanitarnych. Przyznano na nim nagrody Aurora Prize for Awakening Humanity, które otrzymali Mirza Dinnayi z Iraku, Zannah Bukar Mustapha z Nigerii i Huda Al.-Sarari z Jemenu.

SPOTKANIE PREMIERÓW ARMENII I GRUZI

15 stycznia w gruzińskim Bolnisi odbyło się nieformalne spotkanie premierów Nikola Pasziniana i Mamuki Bachtadze.

POWOŁANIE MINISTRÓW

19 stycznia prezydent Armen Sargsjan powołał dekretem skład nowego rządu. Zohrab Mnacakanian został ministrem spraw zagranicznych, Erik Grigorian ministrem ochrony przyrody, Feliks Colakian ministrem sytuacji nadzwyczajnych, Hakob Arshakian ministrem transportu, komunikacji i informatyki, Tigran Chaczatrian ministrem rozwoju gospodarczego i inwestycji, Atom Dżandżughazjan ministrem finansów, Arsen Torosjan ministrem zdrowia, Artak Zejnalian ministrem sprawiedliwości, Zaruhi Batojan ministrem pracy i spraw społecznych, Dawit Tonojan ministrem obrony, Suren Papikjan ministrem administracji terytorialnej i rozwoju, Arajik Harutiunian ministrem edukacji i nauki.

WIZYTA PREMIERA W SZWAJCARII

W dniach 21-24 stycznia premier Nikol Paszinian przebywał z roboczą wizytą w Szwajcarii, gdzie m.in. uczestniczył w Światowym Forum Ekonomicznym w Davos. Spotykał się z przedstawicielami szwajcarskiego biznesu, jak i międzynarodowych korporacji, a także z politykami, min. premierem Egiptu i prezydentem Azerbejdżanu İlhamem Alijewem.

WIZYTA PREMIERA W ROSJI

25 stycznia premier Nikol Paszinian przybył do Moskwy z roboczą wizytą. Wystąpił przed Eurazjatycką Komisją Gospodarczą, a także spotkał się z premierem Rosji Dmitrijem Miedwiediewem.

DZIEŃ ARMII

28 stycznia był obchodzony w Armenii Dzień Armii. Z tej okazji odbyły się uroczystości na wojskowym cmentarzu Jerablur w Erywaniu z udziałem przywódców Republiki Armenii i Republiki Arcachu.

WIZYTA PREMIERA W NIEMCZECH

W dniach 31 stycznia-1 lutego premier Nikol Paszinian przebywał z oficjalną wizytą w Republice Federalnej Niemiec. Podczas niej m.in. spotkał się z regionalnym dyrektorem Niemieckiego Banku Rozwoju (KfW), wystąpił na Uniwersytecie Technicznym w Kolonii, spotkał się z przedstawicielami ormiańskiej społeczności w Kolonii, przewodniczącym Bundestagu Wolfgangiem Schäuble, kanclerz Angelą Merkel, prezydentem Frankiem-Walterem Steinmeierem.

WIZYTA PREZYDENTA WE FRANCJI

6 lutego prezydent Armen Sargsjan był z roboczą wizytą we Francji, gdzie spotkał się z przedstawicielami francuskiego biznesu, polityki i kultury. Uczestniczył także w 90. Ogólnym Zgromadzeniu Ogólnoormiańskiej Unii Dobroczynności (AGBU).

WIZYTA PREZYDENTA W NIEMCZECH

14 lutego prezydent Armen Sargsjan udał się z roboczą wizytą do Niemiec, gdzie m.in. odwiedził Uniwersytet w Heidelbergu i Uniwersytet Techniczny w Monachium, uczestniczył w otwarciu Monachijskiej Konferencji Bezpieczeństwa, spotkał się z prezydentem Łotwy Raimondsem Vējonisem, emirem Kataru Tamimem ibn Hamad Al. Thani i innymi głowami państw.

RADA DS. MAŁEGO I ŚREDNIEGO BIZNESU

15 lutego parlamentarna komisja ds. gospodarczych przyjęła memorandum o powołaniu Rady ds. Małego i Średniego Biznesu.

KATOLIKOS ARAM I W ARMENII

18 lutego przybył do Armenii zwierzchnik ormiańskiego katolikatatu Cylicji katolikos Aram I. Podczas wizyty spotkał się z prezydentem Armenem Sargsjanem, premierem Nikolem Paszinianem i katolikosem Gareginem II.

WIZYTA PREMIERA W IRANIE

W dniach 27-28 lutego premier Nikol Paszinian przebywał z oficjalną wizytą w Iranie. Spotkał się z prezydentem Hasanem Rowhanim, z którym wspólnie podpisali memoranda intencyjne o współpracy obu krajów. Prezydent Iranu wyraził gotowość do udziału jego państwa w projekcie armeńskiego korytarza transportowego (North-South Road Corridor). Projekt zakłada budowę autostrady długości 556 km łączącej północ i południową granicę kraju (Bawra-Giumri-Asztarak-Erywań-Meghri), a tym samym umożliwiając Iranowi poprzez Armenię dostęp do czarnomorskich portów w Gruzji (por. North-South Road Corridor Investment Program, <https://nouthsouth.am/en>)

Premier odbył także spotkania z przewodniczącym parlamentu Alim Laridżanim, ajatollahem Alim Chameneim oraz przedstawicielami społeczności Ormian irańskich. Udał się również do Isfahanu, gdzie odwiedził ormiańską katedrę św. Zbawiciela i spotkał się z biskupem ormiańskiej diecezji Sipanem Keczedżianem.

W POLSCE

DNI ORMIAŃSKIE W RZESZOWIE

14 stycznia odbył w Rzeszowie „Dzień ormiański”, zorganizowany przez Fundację Armenian Foundation i Muzeum Uniwersytetu Rzeszowskiego, w ramach którego pokazano wystawę „Ormianie w służbie Rzeczypospolitej”, odbyły się wystąpienia prof. dr. hab. Sylwestra Czopka, ks. Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego i dr Renaty Król-Mazur oraz pokazy filmów.

TABLICA POŚWIĘCONA ABP. TEODOROWICZOWI

9 lutego w warszawskiej archikatedrze św. Jana Chrzciciela została odsłonięta tablica poświęcona ormiańskiemu arcybiskupowi Józefowi Teodorowiczowi w 100. rocznicę jego kazania wygłoszonego na otwarciu sejmiku ustawodawczego.

POEZJA ORMIAŃSKA

26 lutego w Mazowieckim Instytucie Kultury miała miejsce prezentacja dwujęzycznej książki „Poezja Ormiańska” pod red. Jerzego Szokalskiego, wydanej przez Fundację Armenian Foundation.

NA ŚWIECIE

WYBORY DO BIURA DASZNAKCUTIUN

16 stycznia w Stepanakerkie w Republice Arcachu odbyła się inauguracja 33. Światowego Kongresu Ormiańskiego Zjednoczenia Rewolucyjnego (inaczej Dasznakcutiun), największej z diasporalnych ormiańskich partii politycznych. Dokonano na nim wyboru nowego składu Biura partii (ARF Bureau), będącego jej władzą wykonawczą. Przewodniczącym został Armen Rustamian, reprezentant Republiki Armenii.

ORMIANIE W LIBAŃSKIM RZĄDZIE

W sformowanym pod koniec stycznia rządzie libańskiego premiera Saada Hariri dwa stanowiska ministerialne zostały objęte przez przedstawicieli społeczności ormiańskiej. Ministrem turystyki został Awedis Gidanian, członek Dasznakcutiun, zaś ministrem spraw społecznych Richard Kouyumjian.

ZBIÓRKA NA BUDOWĘ ORMIAŃSKIEGO MUZEUM W USA

17 lutego w Stanach Zjednoczonych odbyła się telewizyjna zbiórka pieniędzy (Telethon) na budowę w Glendale w Południowej Kalifornii nowoczesnego budynku Ormiańskiego Muzeum Ameryki (Armenian American Museum). W ciągu 6 godzin udało mu się zebrać 8,1 miliona dolarów.

Muzeum ma być światowej klasy centrum kultury i edukacji, nie tylko dla amerykańskich Ormian zainteresowanych swoim dziedzictwem i pochodzeniem, ale też dla ludzi o różnym pochodzeniu, interesujących się wielokulturowością Ameryki.

ORMIAŃSKI MARSZ W HADZE

27 lutego w Hadze odbyła się ormiańska demonstracja przed ambasadą Republiki Azerbejdżanu. Organizatorem były Federacja Organizacji Ormiańskich w Holandii (Federatie Armeense Organisaties Nederland) oraz holenderski oddział Haj Datu (Nederlands Armeens Comité voor Rechtvaardigheid en Democratie). Demonstranci żądali uznania przez Azerbejdżan pogromów na ludności ormiańskiej dokonanych przed 31 laty, to jest w 1988 roku w Sumgaicie i innych miastach Azerbejdżańskiej SRR.

PRZEGLĄD PUBLIKACJI

**POLITOLOGIA
HISTORIA**

Муса Марджанлы

Armânstvo. Rossiâ. Kavkaz

Титул oryginalny:

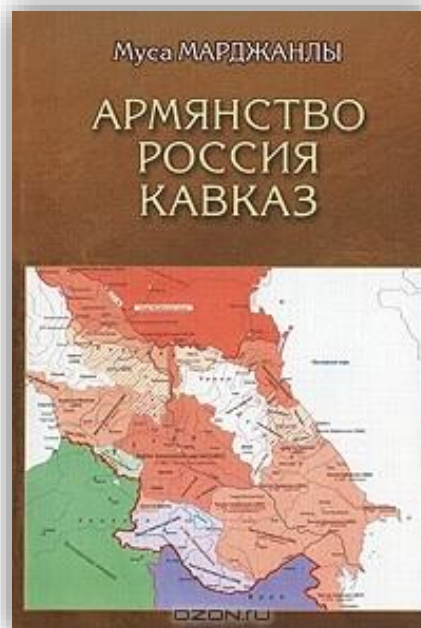
АРМЯНСТВО.РОССИЯ. КАВКАЗ

Izdatel'stvo „Flinta” / Издательство «Флинта», Moskva / Москва 2011, ss. 97

Prezentowana książka jest odzwierciedleniem trwającego już od dziesięcioleci w nauce, literaturze i mediach sporu ormiańsko-azerbejdżańskiego, który wpisuje się w ramy tzw. polityki historycznej. Jej autorem jest mieszkający w Moskwie azerbejdżański dziennikarz, redaktor naczelny czasopisma „Irs”, będącego pierwszym międzynarodowym czasopismem wydawanym na przestrzeni proradzieckiej. Obecnie jest rozprowadzane w 50 krajach na świecie. Artykuły publikowane są w nim w języku rosyjskim, azerbejdżańskim oraz angielskim, a ich autorami są głównie przedstawiciele świata nauki. Czasopismo poświęcone jest zagadnieniom historii, kultury, sztuki i literatury Azerbejdżanu, a w każdym numerze przynajmniej jeden tekst związany jest z tematyką Górskiego Karabachu. Nie da się jednak ukryć, że czasopismo ma wydźwięk propagandowy i w dużym stopniu skierowane jest przeciwko Ormianom.

Książka *Армянство. Россия. Кавказ* ma ten sam wydźwięk, co redagowane przez niego czasopismo. Mimo, iż praca zaopatrzona jest w przypisy, to wiarygodności odbiera jej dominujący w niej żargon dziennikarski, jak i bijąca niechęć do Ormian.

Książka M. Mardżanły dotyczy relacji Ormian z „ludami tubylczymi” (autor podkreśla, iż Ormianie są elementem napływowym na Kaukazie, a ich domem są Bałkany) i Rosją na Kaukazie Południowym. Według niego tworzenie przez nich ośrodków państwowych w różnych regionach doprowadziło do wytworzenia się sytuacji, że „Ormianie nie piszą historii konkretnej Armenii, ale historię narodu ormiańskiego”. Autor stara się przekonać czytelnika, że w polityce migracyjnej Rosji na Kaukazie główną rolę odegrali Ormianie, którzy dzięki opiece carskiej znajdowali się w lepszej sytuacji niż autochtoniczne ludy. To według niego ma też tłumaczyć dlaczego do dnia dzisiejszego Armenia jest satelitą Rosji.

Spis treści:

ВВОДНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

АРМЯНЕ И РОССИЯ

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ АРМЯН НА КАВКАЗЕ ДЛЯ РОССИИ

ПОПЫТКИ АРМЯНСТВА РЕАЛИЗОВАТЬ НА КАВКАЗЕ МИФОЛОГЕМУ «ВЕЛИКАЯ АРМЕНИЯ»

КАРАБАХСКИЙ СИНДРОМ АРМЯНСТВА: ПРЕДЫСТОРИЯ И РЕАЛИЗАЦИЯ

АРМЯНО-ГРУЗИНСКИЕ КОЛЛИЗИИ

ПОЧЕМУ АРМЯНЕ НЕ ЯВЛЯЮТСЯ КАВКАЗЦАМИ?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Krzysztof Stopka, Andrzej Zięba

Ormiańska Polska

Fundacja Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich, Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne,
Warszawa, 2018, ss. 316

Dzięki staraniom Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich ukazała się kolejna publikacja poświęcona polskim Ormianom. Praca nawiązuje w konwencji do wydanej w 2012 r. *Ormiańskiej Warszawy*. Ma podobny format, charakter przedstawienia materiału, układ szaty graficznej, dołączona do niej jest płyta (tym razem jest to *Ormiańska Warszawa – album książka* i *Ormianie na ziemiach Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego od wieku XVI do XVIII – mapa*) oraz *Skorowidz osób i miejsc oraz bibliografia*. Książka – album zawiera bogate, ciekawe i niejednokrotnie rzadkie reprodukcje: mapy, ryciny, zdjęcia, listy itp. pochodzące od różnych instytucji, znalezione w różnych archiwach, jak i udostępnione ze zbiorów prywatnych – co stanowi jeden z najmocniejszych walorów pracy. Książka podzielona jest na cztery główne części – z których ostatnia, poświęcona jest Ormianom żyjącym na przestrzeni wieków w Wielkopolsce, Wilnie, Kijowie, Jarosławiu, Piotrkowie Trybunalskim, Łowiczu, Lublinie, portach Bałtyku i na Śląsku. Praca ma bardzo wymieszaną strukturę – znajdziemy w niej począwszy od ogólnych wiadomości przedstawiających historię Ormian na ziemiach polskich również bardzo szczegółowe informacje dotyczące np. ormiańskich tekstyliów i noty biograficzne Ormian związanych z różnymi profesjami. Praca ma ogromną wartość nie tylko dla przedstawicieli rodzin Ormian polskich, ale także dla wszystkich zainteresowanych tematyką ormiańską. Wydobicie i udostępnienie szerokiemu gronu czytelników materiałów pochodzących z prywatnych archiwów pozwalał na wielopłaszczyznowe prześledzenie skomplikowanych losów Ormian polskich. Jak podkreślili wydawcy ich następnym zamiarem jest wydanie podobnych prac, których bohaterami mają być Kraków, Lwów, Kamieniec Podolski oraz Pokucie. Promocja albumu miała miejsce w Warszawie 3 marca 2019 r.

Spis treści:

Słowo wstępne;

I Korzenie;

II Ormianie w Królestwie Polskim i Rzeczypospolitej Polsko-Litewskiej: 1. Chronologia powstania, geografia i liczebność wspólnot ormiańskich w Polsce; 2. Gmina ormiańska i jej instytucje; 3. Kościół; 4. Struktura społeczno – ekonomiczna (w tym profesje Ormian staropolskich w biograficznym ujęciu); 5. Kultura; 6. Tożsamość; 7. Epilog ormiańskiego gminowładztwa.

III Losy Ormian polskich w XIX i XX wieku: 1. W Rosji; 2. W Austrii; 3. W dobie walk o wolność Polski i Armenii; 4. W Polsce odrodzonej; 5. Wojenne losy Ormian polskich; 6. W powojennej i współczesnej Polsce.

IV Ormiańska topografia Polski dawnej i dzisiejszej

Streszczenie

Podziękowania

czasopismo

“Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego” 2018, Nr 94/95

Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne, Kraków 2018, ss. 96

Najnowszy numer Biuletynu jak zwykle jest bardzo urozmaicony tematycznie. Oprócz tekstów o charakterze reportażu opisującego podróż m.in. po historycznych ziemiach Armenii, czy też pomniejszych publikacji szczególnie godne uwagi są trzy teksty o charakterze historycznym. George Bournoutian przybliżył nam dzieje Ormian w Iranie. Ten urodzony w Iranie z matki Polki (przybyła z armią Andersa) i ojca Ormianina, mieszkający w USA wybitny specjalista dziejów Armenii i Iranu opisując w skrócie historię irańskich Ormian, porusza także przy okazji wątek polski, związany z pobytem Armii gen. Władysława Andersa w Iranie i pomocą jaką ten kraj okazał uciekinierom z terenów ZSRR. Tekst jest napisany w formie eseju – bez bazy źródłowej. Jacek Nikorowicz przybliżył nam postać wybitnego Ormianina, patriotę polskiego, żołnierza Wojska Polskiego, w czasie II wojny światowej związanego z wywiadem polskim i angielskim – Zdzisława Nikorowicza. Po zakończeniu II wojny światowej krótko przebywał w Wielkiej Brytanii i ostatecznie powrócił do Polski.

Niestety w PRL ten trzykrotnie odznaczony Krzyżami Zasługi wojskowy spotkał się głównie z szykanami ze strony władz komunistycznych. Godny polecenia jest szczególnie tekst Tomasza Krzyżowskiego *Kontakty abpa Józefa Teodorowicza z hierarchią Kościoła ormiańskokatolickiego*. Tekst oparty na bogatych materiałach źródłowych omawia słabo znany w literaturze polskiej udział ostatniego arcybiskupa ormiańskokatolickiego w Polsce w pracach synodu Episkopatu Ormiańskiego oraz jego zaangażowanie w pogłębianie relacji ze środowiskami ormiańskimi poza Polską, w tym także z hierarchią Kościoła ormiańskokatolickiego.

Spis treści numeru:

- **A. Pisowicz:** Informacje o zagranicznych konferencjach armenistycznych
- **M. L. Rewakowicz:** *Od Ani do Hapchatu*
- **A. Pisowicz:** *Przegląd publikacji Krikora Cziftcziana, biskupa Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego (cz.III)*
- **G. Bournoutian:** *Ormianie w Iranie*
- **W. Mawian:** *Zbigniew Lekrzyński – Ormianin*
- **T. Krzyżowski:** *Kontakty abpa Józefa Teodorowicza z hierarchią kościoła ormiańskokatolickiego*
- **J. Nikorowicz:** *Opowiadanie o „odzyskanej” dla naszego środowiska księżniczce ormiańskiej*
- **J. Nikorowicz:** *Zdzisław Nikorowicz*
- **A. Pisowicz:** *Nauka języka ormiańskiego - lekcja dwudziesta trzecia*
- Kronika

Zespół redakcyjny:

Renata Król-Mazur - przewodnicząca

Krzysztof Fedorowicz

Grair Magakian

Paweł Nieczuja-Ostrowski

Projekt okładki:

Paweł Nieczuja-Ostrowski

Fotografia na okładce:

Paweł Nieczuja-Ostrowski

Biuletyn

Instytutu Badań Ormiańskich

**Numer 1 (6)
(styczeń - luty)
2019**

© by Instytut Badań Ormiańskich, Gdańsk

ISSN 2545-2096

B I U L E T Y N
INSTYTUTU BADAŃ ORMIAŃSKICH

